БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЦАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. АПРЕЛЬ 23 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 96 (8864). Өртээ 2 көш

Коммунистер! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга чоруп, массаларның идепкейлиг организакчылары болгаш кижизидикчилери болуңар!

(1972 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 1-ГЕ СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Эртем болгаш техника талазы-биле 1972 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында

СЭКП ТК-ның болгаш ССРӘ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели ССРӘ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаныкда эртем болгаш техника талазы-биле ССРӘ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң кирип келген саналын коргеш, 1972 чылдың Ленинчи шаңналдарын тыпсыры-биле доктаадыры болза:

1. Жорес Иванович **Алферовка**, физика-математика эртемнериниң доктору, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының А. Ф. Иоффе аттыг физика-техника институтунуң сектор эргелекчизи, ажылдың удуртукчузу, Вячеслав Михайлович **Андреевке**, Дмитрий Залманович **Гарбузовка**, Владимир Ильич **Корольковка**, физика-математика эртемнериниң кандидаттары, Дмитрий Николаевич **Третьяковка**, биче эртем ажылдакчылары, ол-ла институттуң ажылдакчылары, Василий Иванович **Швейкинге**, физика-математика эртемнериниң кандидады, эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы —полупроводниктерге гетешилчиишкиннерни шинчилээри база аңаа үндезилээн чаа приборларны тургусканы дээш.

2. Вадим Васильевич **Афроимовка**, физика-математика эртемниринің доктору, сектор эргелекчизи, Владимир Маркович **Дукельскийге**, физика-математика эртемниринің доктору, улуг эртем ажылдакчызы, Николай Васильевич **Федоренкога**, физика-математика эртемниринің доктору, лаборатория эргелекчизи, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының А. Ф. Иоффе аттыг физика-техника институтунуң ажылдакчылары, Олег Борисович **Фирсовка**, физика-математика эртемниринің доктору, Всеволод Андреевич **Беляевке**, физика-математика эртемниринің кандидады, И. В. Курчатов аттыг атомнуг энергия институдунуң улуг эртем ажылдакчылары — «Атомнуг үскүлежиишкиннер үезинде элементарлыг чорудуушкунар болгаш эгличел эвес тарап-быдаңаашкын» деп болук ажылдары дээш. 1951—1970 чылдарда парлаан.

3. Алексей Зиновьевич **Петровка**, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының академиги, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының теоретиктиг физика институдунуң килдис эргелекчизи, —«Гравитация теориязында инвариант болук аргалар» деп болук ажылдары дээш.

4. Иван Матвеевич **Виноградовка**, академик, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының В. А. Стеклов аттыг математика институдунуң директору,— 1971 чылда парлаан «Саңнар теориязында тригонометрия түүнериниң аргалары» деп монографиязы дээш.

5. Иван Людвигович **Кнунянца**, академик, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының органиктиг элементилер каттыжышкынының институдунуң лаборатория эргелекчизи,— Алифатиктиг одуругуң фтороорганиктиг каттыжышкынының талазы-биле шинчилелдери дээш.

6. Владимир Иванович **Смирновка**, академик, Москваның М. В. Ломоносов аттыг Күрүне университединиң кафедра эргелекчизи, Георгий Самсонович **Дзоценидзеге**, академик, Грузин ССР-ниң Эртемнер академиязының геология институдунуң килдис эргелекчизи, Василий Никитич **Котлярга**, геология-минералогия эртемниринің доктору, Москваның С. Орджоникидзе институттуң геология-шинчилел институдунуң кафедра эргелекчизи, — вулканогениг формацияларның рудалыг болур талазы-биле комплекс ажылдары дээш.

7. Петр Кузьмич **Анохинге**, академик, Москваның И. М. Сеченов аттыг бирги медицина институдунуң кафедра эргелекчизи,—«Бердингеи рефлекстиң биологиязы болгаш нейрофилиологиязы» деп 1968 чылда парлаан монографиязы дээш.

8. Александр Иванович **Бараевке**, ВАСХНИЛ-ниң (Бүгү-эвилелдиң Көдээ ажылагыйның Ленин аттыг академиязының) академиги, директор, ажылдың удуртукчузу, Эраин Францевич **Госсенге**, көдээ ажыл-агый эртемниринің кандидады, директорнуң оралакчызы, Александра Алексеевна **Зайцевага**, көдээ ажылагый эртемниринің кандидады, кылдис эргелекчизи, тараа ажыл-агыйының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары, Георгий Григорьевич **Берестовскийге**, көдээ ажыл-агый эртемниринің кандидады, хоразуңу үрелиишкиндеи камгалаар талазы-биле Павлодарның дуржулга станциязының директорунуң оралакчызы, Александр Александрович **Плишкинге**, техника эртемниринің кандидады, көдээ ажыл-агый механизациязының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, Иван Иванович **Хорошиловка**, ССРӘ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң Кол эргелелиниң начальниги, — Соңгу Казахстанга болгаш Барыын Сибирьниң ховулуг районнарынга хораңнуң хаттан камгалаар талазы-биле хемчеглер системазы дээш.

9. Аков Аврамович **Саркисовка**, ажылдың удуртукчузу, Евгений Иванович **Озерскийге**, совхозтар иррагациязының болгаш тудуунуң талазы-биле Ортаа Азияның Кол эргелелиниң начальниги, оралакчызы, Абдураким Касимович **Касимовка**, «Таджик Кур чер тудут» трезиниң эргелекчизи чораан, Тухтамыш **Баймировка**, «Аш ховуу тудугуңу» эргелел начальниги, Дмитрий Константинович **Терситскийге**, «Средазгипроводхлопок» институттуң директору, Эммануил Моисеевич **Бепьяминовичге**, ол-ла институттуң кол специализи, сугарылга талазы-биле дешилгелиг аргаларны ажылдан кылганы болгаш пептеретки база Аш ховуунуң Кур ховуларын эң баштай комплекстиг шинчээдип алганы дээш.

10. Борис Сергеевич **Балакшиге**, техника эртемниринің доктору, Москваның ставок тудут институдунуң кафедра эргелекчизи, ажылдың удуртукчузу, Борис Мухтарбекович **Базровка**, техника эртемниринің кандидады, улуг эртем ажылдакчызы, Сергей Петрович **Протопоповка**, Евгений Иванович **Луцковка**, Юрий Михайлович **Соломенцевке**, Владимир Анатольевич **Тимирязевке**, техника эртемниринің кандидаттары, доцентилер, ол-ла институттуң ажылдакчылары, — башкарылганың адаптивтиг системаларын ажыглавышаан, станоктарга ажылдап кылышкынының ылаштыг болгаш бүдүрүкчүлүг чоруун - бедидериниң чаа оруктарын шинчилээри дээш.

11. Станислав Васильевич **Емельяновка**, ССРӘ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүү, башкарылганың айтырыгларының (автоматика болгаш телемеханика) институдунуң директорунуң оралакчызы, Вадим Иванович **Уткинге**, техника эртемниринің кандидады, ол-ла институттуң улуг эртем ажылдакчызы —өскерлиг турар структуралыг системалар теориязының талазы-биле болук ажылдары дээш.

СЭКП Төп Комитединиң Секретары
Л. БРЕЖНЕВ.

ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы
А. КОСЫГИН.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

РСФСР-ниң Көдээ ажылагый болгаш белеткелдер министерствозунуң коллегиязы, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыныларының база албан-хаакчыларының профэвилелиниң ТК-зының Президиуму 1971 чылда колхозтарның болгаш совхозтарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчипр Кызыл тугун база 7000 рубль түңнүг бирги шаңналды «Межегей» совхозка тыпсыр дээш.

РСФСР-ниң Көдээ ажылагый министерствозунуң, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыныларының база албан-хаакчыларының профэвилелиниң ТК-зының шилчипр Кызыл тугун болгаш бирги шаңналды Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунга тыпсыр. Ийиги болгаш үшкү ийи шаңналды «Тиилелге», «Тээли» совхозтар, Өөр районнуң «Кызыл тук» колхозу алыр.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Чажып кирипкен

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозу бо ажыл-агый чылында кызыл-тасты 4400 га, суда болгаш арбайны 1100 га черге тарыыр планныг. Колхозчу тараажылар бо хүннерге чедир 3200 га черниң шыгын базырган. Олар апрель 18-те кызыл-тасты чаштырып кирипкен. Баштайгы хүн 124 га черге тараа чашкан.

Часкы хову ажылдары эгелээри билек тараа шолдерипче фосфорну чедирип, 300 ганы чемнишчиткен. Фосфор чаштырылгазында 5 агрегат ам-даа ажылдавышаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Д. Доойбан чемнишчидилге звенозун удуртуп турар.

Үстүнде ажылдар-биле чергелештир шык базырыышкыны үргүлчүлевишаан. Колхозтуң тараажыларының мурнунда 900 га черни удур ацдарар сорулга салдынып турар. Бо хүннерде 6 трактор чер ацдарылгазынче эгелеп кирген.

Апрель 25-те тараа культураларын массалыы-биле чажын кирер. Шупту 12 агрегат чажылдага ажылдаар.

Чоокта чаа колхозтуң механизаторларының нинти хуралынга кижи бүрүү бедиткен хүлээлгени алган. Тарылга кампаниязын 9—10 ажыл хүнүнде доозар дээш механизаторлар шудургу ажылдан турар.

С. КЕНДЕН.
механизатор.

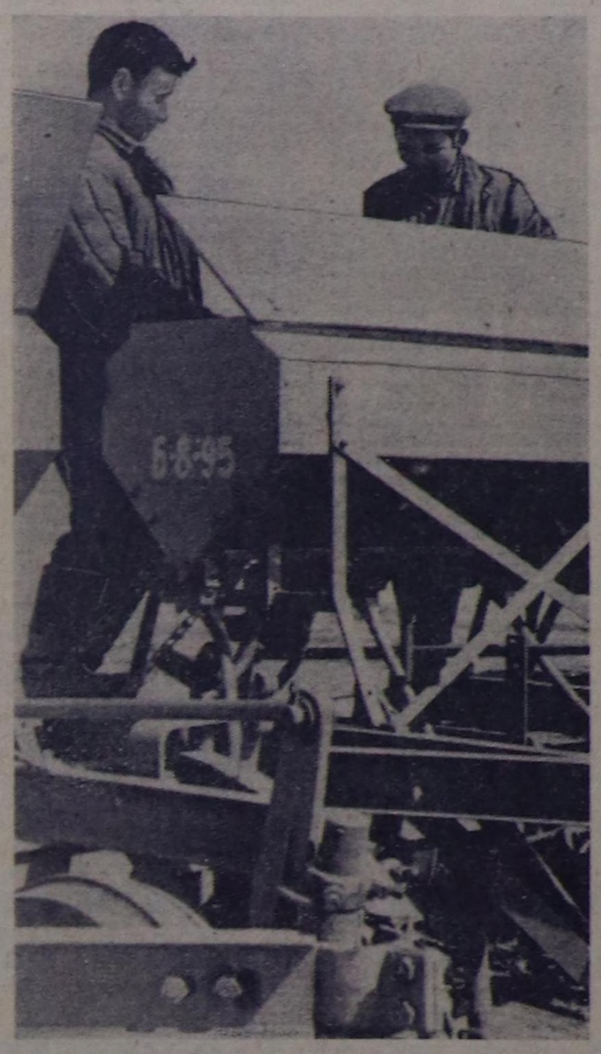

«Тиилелге» совхозтуң № 8 бригадазы кызыл-тастың чаштырыышкының эгелээн. Шенелде чаштырыышкын үезинде трактористер **Ондар МАРТЫСПАЙ** (оң талазында) биле **Оржак КАЛГА** оларның «СЗС-9» деп наа сеялканы хынап турарын оң талакы чурукта көргүскен.

* * *

Бо хүннерде Кызыл хоорай Совединиң «Кок-Тей» совхозунда часкы хову ажылдары хайнышкынныг чоруп турар. Ол ажыл-агыйның № 2 хову-трактор бригадазы тоску беш чылдың ийиги чазында 400 гектар черни удур ацдарар. Ам ында алды трактор чер ацдарылгазын чорудуп турар. Адаанда чурукту **Николай КОНДРАШЕВ, ИВАН БАРБУС** болгаш **Василий ДАНИЛОВ** олар чер ацдарып турда тыртыртырган. Олар хүнде 7 га норманың орнунга 10 га чедирип турарлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

Мергежилдиг кижилер

Оржак Маадыр-оол Каа-Хем районда «Ленинчи орук» колхозтуң хойжузу. Ол бо чылын чүс баш төрүүр хойга өнаштыр 100 хураганны доруктурар, бир баштанна 3,1 килограмм дүктү кыргып алыр хүлээлгелиг. Соглээн созуң күүседири-биле идепкейлиг ажылдап турар.

Хой хүр кыш ашкан. 358 хой төрээн, чедизи нийстээн. Чаш хураганнар онча-менди доругун орар.

Мал чеми коданда четчирибиле бар.

А. ХОМУШКУ.

* * *

Монгуш Биче-Шей Улуг-Хем районда «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының хоочун малчыны. Эрткен чылын 135 бызааны кадарары-биле хүлээн алган. Оларга бөөр сигенни боду кезин алган, кажааларын эки шынарлыг септээн. Молдурганарының ажаалда, чемгерилгеанче доктаамал сагыш салып келгениден күжү семис.

К. КОМБУ.

* * *

Сүт саалдазын ковудедир дээш Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң Кызыл-Хавак, Арыг-Бажы фермаларының саанчылары бүгү хемчеглерни ап көргеш. Оон түңелинде ажыл-агый күрүнеге сүт садарының планын 113 хуу күүсеткен.

Саанчылар И. Анай-Хаак, С. Карасээн, М. Хураганчык социалистиг чарыштың мурнунда чоруп турарлар.

М. МАЖАА.

* * *

Улуг-Хемниң үлетүр ыыш ажыл-агый черниң дирекциязы ыыш дилер цехтиң ажылчыныларының мергежилин бедидериниче кичээнгейни салып, өөренириниче таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

1972 чылдың бирги кварталында ажылчыннар А. Патрушев, В. Михайлицын Новосибирск хоорайга ийи ай хуусаалыг курсту дооскаш келген. Оларның ажыл-ишке мергежили, бүдүрүкчүлүг ажылдаары мурнукузундан ыракта бедээн.

В. САГАН-ООЛ.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Ленинчи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар, өөренир... Кызылдың столоваялар болгаш ресторанар трезиниң бот-орулга-чарылгалыг № 3 бүдүрүлгези ол девизтиң адаа-биле чурттап, ажылдап, багай эвес чедиишкиннерни чедип ап турар. Ылаңгыя В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн толептиг күш-ажылы-биле уткаан.

Бот-орулга-чарылгалыг ол бүдүрүлгениң составында ниитиниң үш улуг чемненилге черлери — «Улуг-Хем», «Кызыл» болгаш № 12 столовая кирип турар.

Үстүнде ады үнген ниитиниң чемненилге черлери бирги кварталда ниити-барган саарылгазының планын 105,9 хуу, оон иштинде кулинарлыг белен кылыгларның чемнериниң 104,4 хуу күүсеткен. Кордүнген пландан ажыр 23,8 муң рубльдиң ажыы-бүрү аъш-чеми саартынган. Ол үениң иштинде бот-орулга-чарылганы быжыглап, камналга алырының планын 100 хуу кылдыр күүсеткен.

Бо чедиишкиннерниң бир чажыды — социалистиг чарыштың билдилиг организациязының ажылы эки тургустунган. Оон иштинде улусчу контроль болуу, хөрөөженнер чөвүлели, профэвилелдиң эге организациязы ажылдап турар. Эң ылаңгыя социалистиг чарыштың организастаарынга профэвилелдиң эге организациязының ролю дыка өскен. Оны ында профэвилелдиң эге организациязының даргазы К. Т. Макшанцева билдилиг организастап турар.

Оон аңыда мында коммунистиг күш-ажылдың школазы база ажылдап, түскай бадылаң каан программа ёзугаар өөренип турар. Оларның өөренип турар программазында Ленинниң доочу намдары, чамдык чогаалдары, садыгның болгаш ниитиниң чемненилгеанниң экономиказын эртемге үндезилеп организастаарының кол айтырыглары, кулинарлыг чемни шын технология ёзугаар кылырының аргалары дээш оон-даа хөй айтырыглар бар.

Бо чылдың апрель 15-те боон эрткен В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүне турааскаткан коммунистиг субботникке база шалыпчы чоруун коргүскеннер.

Субботник хүнүнде столоваялар, ресторанларның девискээрин аштап, арыгаарынга, иштин, даштын чугайлап, чуурунга болгаш ниити санитарлыг арыглаашкынны чорударынга киришкен. Ол ажыл-биле чергелештир ниитиниң чемненилгеанның ажылдакчылары субботникке ажылдаан хоорайның ажылчы чонунуң ажылдап турган черлеринге белен чемнерни чедирер хүлээлгезин эки күүсеткен. Оон ачызында немелде бараан саарылгазын кылган орулганы кирип алганнар.

Бо бүгү кылын турар ажылындан аңыда, байырлалдар болгаш улуг-хүннер мурнунда чонуң аъш-чемге негелдезин өөренип көөр болгаш чагыгларын чедир хаңдырар сорулга-биле кулинарлыг белен чемнериң делгелге-садының организастап чорудуп турар.

Ленинчи ёзу-биле чурттап, ажылдап, өөренмишаан, ук бүдүрүге моон соңгаар-даа чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга бүүдүрелдиг.

К. САТ,
садыт ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң инструктору.

Ильичиниң адын эдилээн колхозта

Бистиң колхозувус улуг баштыңчы Ленининиң адын эдилээн. Ол—биске улуг алдар. Аңаа чоргаарланмышаан, ол атка төлептиг болур дээш, ажыл-ишке кызыманкай, амыдырал-чуртталгага төлептиг бооп чурттап, ажылдап турар бис.

Бүгү совет улус-биле бир демей, бистиң Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш ажыл-агыйның участок аайы-биле бедиткен хүлээлгелерни алган, ону хөрек кырынга боттандырып чорудар дээш кызыман ажылдап турарлар.

Бо чылын күрүнеге 211 тонна эттти, 168 тонна сүттү, 31 тонна дүктү, 700 тонна тараны садар хүлээлгелиг бис. Ол болза энир чылгы деңнелинден тараанны 200 тоннаны, эттти 15 тоннаны, сүттү 20 тоннаны хөйнү садарын хүлээнгени болур.

Бо үстүнде алдынган хүлээлгени хуусаа бетинде күүседир дээш колхозчулар эрешудургу ажылдап турар. Бирги кварталдың планын эттти 104,1 хуу, сүттү 100 хуу күүсеткен. Мал кыштаглаашкыны база-ла организастыг эртип турар. 100 хойга онаштыр колхоз бо хүннерде 82 хураганны камгалап алган.

Колхозтуң ховуу ажылдакчылары бо юбилейлиг чылда 3070 га тараа культураларындан ортумаа-биле 10 центнер дүжүттү, а суггаттыг черден 15 центнер дүжүттү алырын хүлээнген. Эрткен чылын белеткээн черден 2943 га шөлдүң шыгын 9 хонукта базырып дооскан бис. Ам ийиги илииртээшиннни чорудуп турар.

Ховуу турлаанда ниитизи-биле 55 кижи ажылдап турар. Шык базырыышкынында 6 агрегат, часкы чер ацдарылгазында 5 агрегат ажылдап турар. Тараанның чажылгазын бөгүн эгеледивис.

Ховуу ажылында кызымак ажылдап турар механизаторлар бисте хөй. Х. Даңзыт-оол, О. Хураган-оол, Г. Ондар болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын 110-дан 140 хуу чедир күүседип турарлар. Чер ацдарылгазында Б. Иргит, Ш. Ондар эки ажылдап турарлар.

Колхоз эрткен чылын ниитизи-биле 753 муң орулганы мал болгаш чер ажылындан алган, арыг орулгавыс 85 муң рубль болган.

Колхозтуң партия организациязында 62 коммунистер болгаш кандидаттар бактаап турар. Оларның иштинден 16 кижи чер ажылында, 14 кижи мал ажылында ажылдап турар. Оон артканнары колхозтуң аар-саар ажылында база культура болгаш уруглар албан черлеринде ажылдап турарлар. Колхозчу чонну мобилизастаар талазы-биле ажыл-агыйда адырлар аайы-биле кол өзек болуп турар. Чижээ, сүт-бараан фермазында Ондар Алажык, хойжу Сат Бегзи, трактерист Моңгуш Конгар, өшкү кадарчызы Сат Дүктер дээш оон-даа өскелер бистиң мурнакчыларывыска санадып турарлар.

Колхоз бо чылын тудуг талазы-биле 200 баш инек кажаазын механизастыг кылдыр тутказ, ажыглалга киирер. Ол ышкаш 6 кезек черге малчыннарга бажыңнарны тудуп, ажыглалга дужаар.

Чоокта чаа бүгү чуртка болуп эрткен Ленинчи субботникке бистиң колхозчуларывыс идепкейлиг киришиннер. Колхозтуң ажыл-ишчилериндеи 549 кижи киришкеш, колхозтуң Ленин аттыг кол кудумчузунга 300 метр черге 235 кубометр сайны төкиен. 270 дөрбелчин метр черге херимнерни кылган. Ол ышкаш 6 тонна демир-дести чыгган. Ниитизи-биле 439 рубльди ажылдап кылган.

Ам Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварыштыр апрель 22-де суурга 500 дес ыяшты тарып олуртувус, кол кудумчуну сайлап кылырын уламчылаан бис. Ол ышкаш уран үүл коллективиниң улуг концертин көргүстүвүс, а апрель 19-та «Чараш кижи деп кымыл?» деп диспут эрттирдивис. Ол солун эрткен. Мынчалдыр ажылдап, чурттап турар бис.

С. ДОНГАК,
партком секретары.
Чөөн-Хемчик.

Тере-Хөлдүң тудугжулары

Совет улустуң төөгүлүг байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү чуртта калбарган социалистиг чарыш ыраккы «Тере-Хөл» колхозтуң тудугжуларының күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам-на хайныктырган. Колхозтуң тудуг бригадазының ажыл-ишчилери тоску беш чылдың ийиги чылы —1972 чылды күш-ажылчы бедик көргүзүглери-биле доозар дээш шалыпкын ажылдап турар.

Тудугжу бригаданың бо чылда бүдүрер ажылдары хөй, соруага улуг. 13 өг-бүле чурттаар бажыңны, 1500 баш хой кирер 2 кажааны тудуп, ажыглалга киирер планныг. Оон аңыда Күнгуртуг ортумак школазының, уруглар садының септелгезин база кылыр.

Тудуг-септелге ажылдарын чорударынга хереглээр 3500 кубометр тудуг ыяжын белеткээр, 390 кубометр манзыны дилер, 20 тонна чугайны өртедир, 8 муң туйбуну кылыры бригаданың планында көрдүнген. Чазаныр мастерскаяга 40 хире аптараны, 20 өг хаалгазын, 20 столду, 50 сандайны болгаш өске-даа эргежок чугула хереклерни малчыннарга кылып бөөр хүлээлгелиг. Тудугнуң чыл планын октябрь 1-де бүрүн күүседир дээш Тере-Хөлдүң тудугжулары ажылдың темпизин шапкынчыткан.

Тудуг ыяжын белеткээриниң планын 100 кубометрге ажыр күүсеткеш, 600 кубометрни тудуг кылыр черлерде сөөртүп алган. 2 трактор ыяш сөөртүлгезин үргүлчүлеп турар. Бригада бирги кварталда малчыннар чурттаар 8 бажыңны, 1500 баш хой кирер 2 кажааны тудуп, ажыглалда киирген. Чугай орттелири-биле 4 кижи составтыг звено оон дажын белеткеп киринкен.

Бригадада ажыл нормазын хүн бүрүде күүседип, ажылдың бедик шынары дээш демисежин турар мурнакчылар эвээш эвес. Иргит Борбак-оол, Удуксай Найын, Василий Чаламба, Моңге Кодан, Юрий Хаазуут чарыштың мурнуку олуруунда чоруп турарлар.

А. НАМЗЫН.

Ажыл-херекти үениң негелдезинге дүүштүрер

Республиканың профэвилелдер активиниң хуралындан

Бистиң чурттуң найысылалы — Москвага чоокта чаа болуп эткен ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездиин партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эвин, СЭКП-ниң айытканы өндүр улуг сорулгаларын күүседиринге совет кижилериниң бүрүн долу шиитпирлиин база катап чаа күш-биле көргүскен. Бүгү чурттаазы ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннары, он-он муң ажыл-ишчилерни каттыштырып турар профэвилел организациялары ол съездиге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазында, партия Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында болгаш съездиниң шиитпирлеринде айытканы сорулгаларны ажыл-херекке хажык чок удуртулга болдурар, практика кырынга күүседир дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар.

Апрель 20-де Кызылга болуп эткен республиканың профэвилел активиниң хуралынга «ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездиниң түңнелдери болгаш республиканың профэвилел организацияларының сорулгалары» деп илеткел кылган, облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу болгаш санал берген эштер бо бүгүнүң дугайын сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Ооң-биле кады илеткелчи болгаш санал берген ораторлар экономиканы улам ыцай хөгжүдүрүнге, улустуң материалдыг чаагай байдалының болгаш культураының деңнелин бедидиринге, чонуң коммунистиг кижизидилгезинге профэвилелдериниң улуг ролүн айытпышаан, ажыл-херектиң чедиишкиниг-даа база четпес-даа талаларын хандыр анализтээннер.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин, тоску беш чылдың планнарын амыдыралга боттандырар дээш демиселче партия организацияларының удуртулгазы-биле профэвилелдери ажылчы чоннарның күүнүн мобилизастап турар. Улуг чугула сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге социалистиг чарыш профэвилелдериниң кол салдар чедирер арга-методу болуп моон соңгаар-даа хевээр артар деп профэвилелдериниң XV съездиниң айытканы. Ынчангаш илеткелге болгаш санаалдарга бо айтырыг улуг черни ээлээн. Тоску беш чылды болгаш бо чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир, а ол ышкаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарыш амгы үеде улам калбарган.

Аңаа киржип турарларның саны өзүп турар. Амгы үеде бисте социалистиг чарышта болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш пимчээшкинде 73 муң ажыг кижи хаара туттунган.

Тоску беш чылдың ийги чылын республиканың үлетпүрүнүң болгаш көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери багай эвес эгелээн, үлетпүрүнүң ажылдакчылары бо чылдың бирги кварталында ниитизи-биле бүгү көргүзүглер талазы-биле планын күүсеткен. Ам безин пландан ажыр 876 муң рубльдиг продукцияын бүдүрүп, сайгарган. Чамдык тудуг, транспорт организациялары коммунал амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери, садыгын, ниитиниң чемнепилгезиниң коллективтери багай эвес көргүзүглери чедип ап турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары эткен чылдың бо үеэн биле деннээрге, 31 тонна хөй сүттү бүдүрген болгаш малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле хемчеглер алдынган.

Профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев амгы беш чыл планын бис шупту дүүн ажылдап турганывыстан бөгүн база даарта улам эки ажылдаар ужурлуг бис дээрзин барымдаалап тургускан бис деп чугулаалап айыткан. Маңаа дүүштүр алыр болза, бисте хөй-хөй бүдүрүлге болгаш ажыл-агый коллективтериндe, профэвилел организацияларында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар хөй дээрзин илеткелчи болгаш санал берген эштер: республиканың көдээ ажыл-агый министириниң бирги оралакчызы Н. И. Бакулин, «Тыва септелге тудуг» эргелелиниң Кызылда комплексилиг бригадазының бригадири В. Г. Манаков, «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи П. Ф. Кандауров, «Торгалыг» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Т. С. Сандан болгаш өскелер-даа чөптүү-биле шүгүмчүлээннер.

Чамдык чижектерни көрээл. Капитал салыышкынының планы чүгле 35 хуу, а бүдүрүлге объектилериниң — 75 хуу күүсеттинген. Тудуг-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмээн. Кызылдың хлеб заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Бии-Хемниң, Кызыл-Мажалыктың, Улуг-Хемниң «Сельхозтехника» салбырлары эткен сески беш чылдың децнелинде хевээр ажылдап турар. Республикада 8 бүдүрүлге 56 муң рубльдиг продукциязын чедир бербээн.

Көдээ ажыл-агыйда байдал база-ла дүвүренчиг бооп артпышаан. Бо чылдың бирги кварталында мыйыстыг болдаан өске, ниитиниң малының баш саны шоолуг немешпээн. Малдың өлүр, чидер чоруу эвээжевээн. Чамдык ажыл-агыйлар часкы тарылгага болур-чогууру-биле белеткенмээн. Бо бүгү болза профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнарын, оларның черче хөй санныг организацияларын дүвүредир ужурлуг.

Ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты үреттүүлелдиг, калбак нептелдиг ыкдыр организастаар талазы-биле ажыл чамдык черлерде багай тургустунган. Алган социалистиг хүлээлгени күүседирин организастыг болгаш техниктиг хемчеглер-биле быжыглаваан болгулаар.

— Бистиң бригадавыс хүлээлгени күүседир дээш чарышты калбарткан, ынчалзажок чамдыкта техниканың, тудуг материалдарының чедишпези, смет-документацияны болур-чогууру-биле кылбааны хүлээлге күүседиринге шаптыктан турар—деп, бригадир В. Г. Манаковтуң шүгүмчүлээни маңаа чижек боор-дур.

Чамдык ажыл-агыйларда материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин мурнакчыларга хамаарыштыр шын эвес ажыглаш, ол хамаанчок оларга шалыңны безин кылган ажылдың үре-түңнелин, бүдүрген продукцияның хемчээлин барымдаалавайн төлеп турарының чижектерин республиканың көдээ ажыл-агый министириниң бирги оралакчызы эш Бакулин көргүскен. Ындыг фактылар «Кара-Хаак», «Тиилелге» совхозтарга болгаш өске-даа ажыл-агыйларга турган.

Хөй-хөй профэвилел комитеттери чарыштың утка-шынарынче ханылаан кирбейн турар. Чижээ, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунда, Ак-Довуракты үлетпүр бүдүрүлге комбинадында, «Шивилиг» совхозта, Тес-Хемниң тудуг септелге участогунда профкомнар чарышты ёзу барымдаалап организастап, ооң күүселдезин организастаарынга болгаш түңнелдерин үндүреринге специалистерни киириштирбейн турар.

Бүдүрүлгени хөгжүдүринге, ооң ажыктыын бедидиринге, ажыл-агыйны эргелеп башкарынга профэвилелдери шуут идепкейлиг киржип турар дээрзин съездиге демдеглээн. Ооң бир чугула хевирлери — коллективтиг кереэлерни чарыш, оларның күүселдезин организастаары. Бүдүрүлгениң доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралдарының чорудулгазын сайзыраңгайжыдары, чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажылының деңнелин бедидери болур, ол талазы-биле шыңгыы партийжи чугаалар болган. Ынчангаш бо чугула ажылдарже профэвилел организациялары моон соңгаар-даа кошкаш дивес кичээнгейни салыры негеттинип турар.

Профэвилелдериниң организакчы болгаш масса-политиктиг база кижизидикчи ажылы актив хуралынга болган илеткелге болгаш саналдарга улуг черни ээлээн. Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оолдуң маңаа хамаарыштыр саналы хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин хаара туткан.

— XV съездиниң делегады болуп, ооң ажылынга киржир улуг аас-кежии мөңгө таварышкан. Совет профэвилелдерин ийиги Ленин орденибиле шаңнааны ооң ажыл-чорудулгазын бедик үнелээни ол болгаш ооң-биле кады аңаа улуг, нарын сорулгаларны, харыысалганы хүлээндирип турар-дыр—деп, ол чугаазын эгелээн. Оратор өөредилгенин, аныяктар кижизидилгезиниң айтырыгларынга доктааган. Республикада Бай-Тайга, Барыын-Хемчик база өске-даа районнарда бүгү-ниити өөредилгениң хоойлузун дыка четпес күүседип турар. Аныяк кижи бүрүзү ортумак эртемни чедип алыр деп лозуң бисте багай боттанып турар. Үстүкү классчыларның, элээди аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгезинге чугула рольду ойнаар, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадалары, школа мастерскааларының ажылы болур-чогууру-биле организастаттынмаанын чидириби-биле шүгүмчүлээш, ажыл-агый болгаш профэвилел организациялары аныяктар өөредилгезиниң база кижизидилгезиниң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирери чугула деп ол айыткан.

Ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазы, күш-ажыл камгалалы, кадыкшылыын экижидери, оларның дүрүм ёзугаар эргелерин камгаалаары профэвилелдериниң кол сорулгаларының бирээзи болуп артпышаан. Илеткелчи болгаш санал берген эштер: чурт үлетпүрүнүң болгаш коммунал-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының профэвилел обкомунуң даргазы М. Ш. Чодуй, республиканың кадык камгалал министириниң оралакчызы Ч. Д. Таспанчык, «Торгалыг» совхозта ажылчын комитединиң даргазы Т. С. Сандан болгаш өскелер-даа тодаргай чижектер-биле көргүзүп чугаалаан. Ылаңгыя эш Таспанчык профорганнар медицина албан черлери-биле кады күш-ажыл камгалалының, аңаа озал-ондак болдурбазының, ажыл-ишчилериниң кадыкшылының, арыг-шевер гигиенязының айтырыгларынче доктаамал сагыш салза чогуур дээрзин айыткан.

Активтиң киржикчилери партияның шынчы дузалакчызы, ажыл-агыйжы чоруктуң школазы, эргелеп башкарарының школазы—профэвилел организацияларының ажылын ооң XV съездизиниң шиитпирлеринге, үениң негелдезинге дүүштүр тургузарының эргежок чугулазын тодаргай айытканнар.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока актив хуралынга чүве чугаалаан. Ол профэвилелдериниң XV съездизиниң шиитпирлерин ажыл-херек кырынга боттандырар дээш ёзулуг организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбартырынче, даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедидиринче, тоску беш чылдың планныг сорулгаларын күүседир база ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш ажыл-ишчилериниң күжүн олче мобилизастаарынче профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының кичээнгейин угландырган.

Республиканың профэвилел активиниң хуралы профэвилелдериниң XV съездизиниң шиитпирлерин бүрүн долузу-биле чүүлдүгүнүп, ажыл-херекке чайгылыш чок удуртулга болдурар дугайында доктаалды хүлээп алган.

СОВЕТ БУХГАЛТЕР

Бухгалтер. Ооң-биле бүдүрүлге бүрүзүнге, тудуг, транспорт болгаш садыг организация бүрүзүнге, совхоз болгаш колхоз бүрүзүнге, бүгү-ле албан черлеринге ужуражыр силер. Чурттуң улус ажыл-агыйында ийи миллион ажыг бухгалтерлер ажылдап турар. Олар чугула болгаш харыысалгалыг ажылды күүседип турарлар.

Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң бижээни болза: «Учёт биле контроль «таарыштырылгага» коммунистиг ниитилелдиң БИРГИ үе-чадазын шын ажылдадырынга негеттинер КОЛ чүве ол-дур». Социалистиг тургузуушкуннуң бүгү үе-чадаларында Коммунистиг партия биле Совет күрүне ажыл-агыйны ажыктыг кылдыр удуртурунуң чайлаш чок негелдези болур учётту шын организастаарын улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп келген. СЭКП-ниң XXIV съездизи учёт болгаш отчёт системазын бүгү хемчег-биле экижидер сорулганы салган.

Бүдүрүлгениң хемчээлдери дыка калбарган, а экономиктиг харылзаалар нарыыдаан амгы үеде улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга учёттуң болгаш контрольдуң ролю улам-на өскен. Партияның көдүрген аажок улуг сорулгаларын боттандырарда ажыл-чорудулганың калбак аргалары учёт ажылдакчыларының мурнунда ажыттынган. Хамыктың мурнунда бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерин, чиг-этти, материалдарны, одаар түүлдү, энергияны үре-түңнелдиг ажыглаарын, күш-ажылчы чарыгдалдарны эвээжедирин чедип алырының дугайында чугаа чоруп турары ол.

Бухгалтерлерни күрүнениң контролёрлары деп чөптүү-биле адап турар болгай. Акша -хөреңгилерни, материал талазы-биле үнелиг түүлдерни шын ажыглаары дээш учёттуң болгаш контрольдуң талазынга улуг эргелерни оларга берген. Төтчеглекчи, ажыл-агыйжы эвес чоруктар-биле демиселге бухгалтер эптеш чок болгаш принципиалдыг болур, ындыг янзылыг фактыларны түгле айтып каар эвес, харын оларны болдурбас хүлээлгелиг. Күштүг болуп турар хоойлу-дүрүмге чөрүшиек документилерни ол күүседип кылбайн барып болур эргелиг. Ынчаарга бүдүрүлгениң азы организацияның удуртукчулары чок операцияны кылыр дугайында айтыышкын бере бээр ындыг фактылар ам-даа бар болгай.

Күрүнениң болгаш саң-хөөнүң сагылга-чуруму бүдүрүлгениң бүгү участоктарынга сагыттынган турарын чайгылыш чок хайгааразы, ол талазында четпестерни дүрген чайладырын, бүгү саң-ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы экижидерин чедип алыры — бухгалтерлерниң дорт хүлээлгези-дир. Оларның дыка хөйү ынчалдыр кылып-даа турар. Горькийниң автомобиль заводунга бухгалтер болгаш саң-хөө албанының сүмелерин боттандырганының түңнелинде хөй хөреңгилерни камнап алган. Москваның ийиги шак заводунда, найысылалдың «Большевик» болгаш «Красный Октябрь» дээр кондитер фабрикаларында, Минскиниң трактор заводунда, өске-даа хөй-хөй бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда болгаш албан черлеринде учёт ажылдакчыларының саналдарын ёзугаар экономиктиг улуг хемчеглерни боттандырып турар.

Ынчалза-даа чамдык черлерде бухгалтер учёду чаа, улам өзүп турар негелделерге ам-даа дүүшпейн турар. Социалистиг енчүнүң кадагалалында ам-даа улуг четпестер бар, саңхөөнүң сагылга-чурумун үрээр, материал талазы-биле үнелиг түүлдерни болгаш акша-хөреңгилерни артыкка чарыгдаар түүлдерни болдуруп турар. Чижээлээрге, Химия үлетпүрүнүң министерствозунуң Шосткинскиде химия комбинадынга учёттуу сандаратканының түңнелинде контроль чок байдал тургустунган, материал талазы-биле үнелиг түүлдерни оорлап турар апарган.

Учёттуң болгаш отчёттуң түңнелдери ханы экономиктиг анализтиң эрге-ажыктарынга ыяап-ла дүүшкен турарын, улус ажыл-агыйын углап-баштаарын үргүлчү сайзыраңгайжыдарын негеп турар. Ынчангаш бухгалтерия албан черинден үнер санмедээлер шын болгаш шалыпкын болур ужурлуг. Продукцияны бүдүрүп үндүргениниң болгаш сайгарганының дугайында, чаа-чаа бүдүрүлге күүүлерин ажыглалга кииргениниң база өске-даа даалгаларны күүсеткениниң дугайында отчёттуг саңтүңнелдериниң чазыг чок болуру бирги чергениң ужур-дузалыг апарган.

Бухгалтер — аңаа-ла сан-түңнелдер демдеглекчизи эвестир. Ол экономиктиг болуушкуннарның үре-түңнелдерин чазыг чокка санап көөр ужурлуг. Чамдык санакчы ажылдакчылар планныг даалга канчаар күүсеттинип турарынче, смета болгаш чарыгдал норма-чижээ канчаар сагыттынып турарынче, саң-хөө ажыл-агый ажылдарын экижидериниң кандыг-кандыг курлавырлары амдыызында ажыглаттынмайн турарынче ам-даа эвээш кичээнгей салып турар.

Тоску беш чылда учёт-саналганы механизастаарының калбак программазы көрдүнген. Ынчангаш саналга, ылаңгыя электроннуг саналга техниказын бүдүрүлге болгаш албан черлери улам хөйү-биле ап турар болганда, оларны эң таарымчалыы-биле эки ажыглаары чугула.

Амгы үениң байдалдарында бухгалтер кижиниң мергежилиниң ужур-дузазы дыка улгадып турар. Ооң-биле чергелештир ындыг кадрларны белеткээриниң айтырыын ам-даа оожум шиитпирлеп турарын айтыр херек. Ынчангаш улус ажыл-агыйының дээди тускай эртемниг бухгалтерлерге негеттинер үгле 40 хуу, ортумак тускай эртемниглерге — 80 хуу хандыртынган бооп турар. Моон соңгаар ындыг чорукту аңаа көрүп олуруп болбас ужурлуг. Бүдүрүлге болгаш организация-даа черлери, колхозтар болгаш совхозтар бухгалтерниң тускай эртемиге өөредири-биле боттарының ажылдакчыларын дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче чорударының аргаларын долузу-биле ажыглаан турары чугула. Ол кадрларны белеткээрин калбартыр болгаш экижидер дугайында сагыш салыры — ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунуң, а ол ышкаш аңаа сонуургалдыг төп албан черлериниң хүлээлгези болур.

Ажыл-агыйның бүгү звеноларында учётту болгаш контрольду экижидери-биле холбашкан сорулгаларны үгле бухгалтер кадрлар шиитпирлеп шыдаар деп санаар болза, частырыг болур ийик. Ол — коллективтерниң, бүдүрүлге, министерстволар болгаш төп албан черлериниң удуртукчуларының ниити херээ-дир. Ынчангаш учётту болгаш контрольду шын организастаарының, улам сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын партия организациялары соксаал чокка хайгаарап көрген турар ужурлуг. Учёт ажылдарын кылырда удуртукчуларның болгаш кол бухгалтерлериниң быжырымчалыг, шын болуру дээш харыысалгазын бедидер, ооң кадрларын бодунуң албан хүлээлгезин бедии-биле медереп билиринге, четпестерни эптеш чок көөрүнге кижизидер херек. Ажыл-агыйжы удуртукчулар болгаш партия организациялары бо чугула участок талазы-биле тывылган бүгү-ле чаа, мурнакчы түүлдерни ажыл-херекчи ёзу-биле деткиир, учёт ажылдакчыларының ажылынга билдилиг идиг бээр ужурлуг.

Совет бухгалтер — Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ажыл-агыйжы политиказының идепкейлиг дамчыдыкчызы. Ынчангаш ол тускай эртемниглериниң улуг отрядының хүндүлүг хүлээлгези — партияның XXIV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның Май бирге Кыйгырыгларында ажылчы чоннарның мурнунга салган сорулгаларны амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынче күүсеткиишкинни болгаш энергияны угландырып, күрүне планнарын болгаш даалгаларын күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгдалдарны эң эвээшти үндүрүп тургаш күүседир дээш демисежири, камналга чурумун шыңгыы сагыыры, ниитиниң өнчү-хөреңгизин ыдыктыы-биле камнап, улам байланшыдары болур.

(«ПРАВДА» СОЛУННУҢ МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Чер—бистиң кол байлаавыс

Дүжүттү улам бедидеринче

Бистиң республикага суггаттыг черлериниң ажыглалын экижидер болгаш бо чылдың часкы суггарылгазынга суггат бугаларын белеткээр дугайында СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырбышаан, Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары чамдык практиктиг хемчеглерни ап чоруткан. Колхозтарның болгаш совхозтарның девискээринде хөрүн-климат байдалынга хамаарыштыр аргомелиоративтиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону райкүүскомнуң хуралынга чугаадашкан.

Бо чылын район ниитизи-биле 8400 гектар ажыг суггаттыг шөлге янзы-бүрү культураларны тарыыр. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларында 236 кижини хаара туткан 50 хире суггатчы звеноларын ажылдап турар. Тоску беш чылдың ийги чылында суггаттыг шөлдүң гектар бүрүзүне онааштыр 12 центнер тарааны, кукурузаның 200 центнер вогаан массазын, хөй болгаш чаңгыс чылдыг сигеннериниң 12—14 центнер дүжүдүн өстүрүп алырын районнуң көдээ ажыл-ишчилери хүлээвип турар. Ол сорулганы чедиишкиниг боттандырып болурунуң бүгү арга-курлавыры бар.

Суггат бугаларын аштап арыглаар, калбартып ажыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алган. Ол ышкаш бо чылын колхозтарга болгаш совхозтарга чаашкынналдырып суггарар 10 агрегат база ажылдаар, суггарылгага хамаарышкан өске-даа техника немежир.

Районнуң көдээ ажыл-агый болгаш суг ажыл-агый эргелелдериниң тускай эртемниглери тус-тус колхозтарга, совхозтарга барып, ында партия, совет организациялар-биле кады суггарыкчыларның өөредилгелиг семинарларын, дужулга солчурунуң хуралдарын чер-черге чоруткан. Бо талазы-биле «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга болган семинарлар организастыг эки эткен.

Мурнуку чылдарга бодааргa, районнуң ажыл-агыйлары суггарыкчыларны тускай хеп болгаш чепсек херексел-биле багай эвес хандырган, ылаңгыя резина идик, хол хавы болгаш өске-даа түүлдер звеноларын аайы-биле хуваттынган. Ол ышкаш суггарылга шөлдерин звеноларда быжыглап онааганы ажыктыг, ол чорук ажылга бот-харыысалганы бедидиринге идиглиг, кижилериниң сонуургалын хайныктырар, бедик дүжүт дээш чүткүлүн көдүрер.

Колхозтар болгаш совхозтар бо хүнверде арык-сумуннар септээр, буга дөстери моондактаар база өске-даа кол-кол ажылдарны барык доскан. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтар часкы хар суун ажыглааш, тарылга мурнунуң суггарылгазын элээн калбартканы. Районнуң өске-даа ажыл-агыйлары суггатче база киришкен.

Суггарылгаже улуг кичээнгей салып, ооң уламындан чыл бүрү чаагай дүжүттү өстүрүп ап турар ажыл-агыйларны айтыры чугула. Чижээ, «Алдан-Маадыр» совхоз эткен чылын гектардан ортумаа-биле 12,4 центнер тарааны ажаап алган. Ол ажыл-агыйда эш Тас-оол биле эш Дөмүр-оол оларның удуртканы звенолары кайызы-даа 200 гектар кызыл-тас шөлүнүң гектар бүрүзүндеН 14—16 центнер дүжүттү алган, а Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденниң эдилекчизи Сарыглар Дамбаа бодунда быжыглаан үастоктуң гектарындана 20 центнер кызыл-тасты өстүргеН.

Суггарыкчы-тараажылларның шак ындыг эки үлегер-чижээн «Сүт-Хөл» совхозтан болгаш Ленин аттыг колхозтан база коргүзүп болур. Ол совхозтуң Ондар Экер-оол, Ооржак Очур-оол олар боттарында быжыглаан участоктарының гектарындан-на 15 центнер кызыл-тасты, Ленин аттыг колхозтан Ооржак Содунам, Монгуш Дөгүс-оол олар гектар бүрүзүнге онааштыр кукурузаның 230 центнер ногаан массазын өстүргеН.

Бир эвес ажыл-агыйларда звено, суггарыкчы бүрүзү шак ынчаар эки үре-түңнелдиг ажылдаан болза, районнуң дүжүт талазы-биле коргүзүү бедик болур турган. Үндүрген шиитпириниң, алган хүлээлгениң күүселдезинге хыналданың кошкаандан, чамдык ажыл-агыйларда удуртулганың четпезинден, ылаңгыя суггарылгаже багай кичээнгей салганындан районнуң дүжүт талазы-биле ниити көргүзүү куду болбушаан.

«Чыраа-Бажы» совхоз эткен чылын суггаттыг черлериниң гектарындан үгле 4,2 центнер тараа алган чорукту түнүң-биле тайылбырлап болурул? Партияның XXII съездизи аттыг совхоз 140 гектар кукурузадан, 40 гектар картофельден чөгенчиг дүжүт алган. «Большевик» болгаш «Тыва» совхозтарда, «Искра» колхозта байдал ооң база дээредевес. Ажыл-ишчи эвес шак ындыг байдал-биле моон соңгаар эптежип болбас.

Ажыл-агыйларда тус бүрү хамааржып турар суггат бугаларындан аңгыда Алаштың, Чадааанаың суггарылга системаларын чөп ажыглаар херек. Ол ышкаш күрүнениң күсели-биле «Октябрь 30 чылы» база «Искра» колхозтарның девискээринде суггарылга системаларын база кылып эгелээн.

Чер ажылының культуразын, ооң дүжүттүүн бедитпейн чыткаш, мал ажылын хөгжүдүп шыдавас. Тараа барда эт-даа, сүт-даа эдбек болур. Дүжүттү бедидиринің бир чугула хемчээ — суггаттыг шөлдерни чөп ажыглаары болур.

К. БАЙКАРА,
Чадаанада районнар аразының суггарылга эргелелиниң начальниги.

Коммунист Иннокентий Маркелович Карпов тудуг ажылынга 20 чыл ажып турар. Ооң онун Тывага — кобальт комбинадын тударынга бараалгаткан.

Эш Карповтуң удуртканы коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери ай планын үргүлчү 120 хуу күүседип келген.

Тудугжулар бо чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелээн. Бирги кварталдың планын 110 хуу күүседкен.

— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн бригада төлептиг уткуур сорулгалыг. Беш чыл планының ийиги чылының даалгазын декабрь 10-да күүседирин хүлээнгеш, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар бис — деп, бригадир чугаалаар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири И. М. Карпов.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ
сөзү болгаш фотозу.

ЧУРУКТА: Галина Вдовина—Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйында мурнакчы ажылчын. Бо бүдүрүлгеге ол 17 чыл ажылдаан. Эш Вдовина чазаныр цехтиң ажыл-ижин бүдүржүп, хүнде үлүүн 150—160 хуу чедирип, продукцияны бедик шынарлыг кылдыр белеткээрин чедип ап турар. Дужулгалыг ажылчын социалистиг чарыштың каш удаа тинлекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг атты чедип алган.

Ф. ФЕДОРОВТУҢ фотозу.

ИСКРАЖЫЛАРДА

Колхозтуң механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылынче кирери билек, Ооржак Товук хову турлаанга поварлап туруптар. Бо чылын бешки чазы эгелээн, мартта-ла бригада төвүнге чеде берген. Столоваяны боду чугайлааш, соңга, хаалгаларын будааш, херекселдерин эмгелеп, таарыштырып алганЛ

Механизаторлар, тараажылар тарылгага белеткелдерни ой-шаанда доскаш, хову турлаанда чеде берген. Хову ажылынга кирер бүгү-ле техника, үрезин, кывар-чаар материалдар бригаданың төвүнде.

Повар Товук бодунуң чыыштыг ажылын эгелээн, янзы-бүрү чемнерни белеткеп, механизаторларны, тараажыларны чемгерип турар. Ам дээрезинде ооң ажылы чайлыг, кажан илыртээшкин, чажылда эгелей бергенде, чемни белеткээш, агрегаттарга чедирип, механизаторларны, кожукчуларны, чаштырыкчыларны чемгерер апаар. Ооржак Товук ынчаар ажылдаарынга чаңчыккан. Эзт, далган, ногаа аймаандан кандыгдаа чемни ол белеткеп билир.

* * *

Чыргал Дондукович Ховалыг — колхозтуң мурнакчы чолаачыларының биргээзи. Кыжын кадарчыларже мал чемин ол сөөртүр, чазын, күзүн хову ажылынга киржип, хөй чүүкту сөөртүп келген. Он чеди чыл иштинде ооң сөөрткен чүүгү муң-муң тоннабиле санаттынып турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнда юбилей медалы-биле ол шаңнаткан. Чолаачылап келген үеэзинде хүндүлел бижик-биле үш катап шаңнаткан. Чыргал Ховалыг—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Кыш эгелээри билек, хойжу бригадаларның коданнарынче мал чеми сөөртүп, чус ажыг тонна чүүкту чедирген. Бирги кварталда чартык тонна кывар-чаар материалды камнап алган. Чыргал Ховалыгның машиназы орукта үрелип туруп көрбээн, техниказа тергиин камныг, агар септелгезин боду кылып алыр. Чолаачы эш-өөрүнүң дужулгазын өренип, арга-сүмезин ап чоруур. Часкы хову ажылы эгелээр, мурнакчы чолаачы чугула кампанияга киржип, бодунуң үлүг-хуузун киирер.

М. МАЖАА.

* * *

Колхозтуң огород бригадазы чылдан чылче чаагай дүжүттү өстүрүп, ажыл-агыйга эвээш эвес орулганы киирип келген. Бригаданың составы 11 кижи, олар шупту хөрээженнер. Ногаа өстүрериннге И. Кызыл-Уруг, С. Хойлаарак, К. Монгуш олар дужулгалыг апарган, эш-өөрүн өөредип турарлар.

Бригаданың ногаа олуртур шөлү бо чылын калбарар. Помидор, капуста, согуна болгаш өске-даа культураларны олуртуп тарыыр. Чылыдылгаба олурткан помидорларның, капусталарның озуму эки. Огородчулар тарылга шөлүнде 12 тонна ириндi өдекти төп алган, ногаа олуртур одуругларны белеткеп эгелээн.

М. ХОВАЛЫГ.
Чөөн-Хемчик район.

делегей бо хүннерде

«Марксизм-ленинизмниң өөредии бистиң демиселивистиң оруун чырыдып турар»

Ильичиге тураскааткан

АЛЖИР. (СЭТА). Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрөттүнген хүнүнден бээр 102 чыл оюнга тураскааткан өзүлалдың нежээзи Алжирге болган.

Алжир найысылалдың хөй-ниитизииниң кежээзге чыылган төлөөлекчилеринге делегей пролетариадының баштыңчызының амыдыралынын болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияны номчаан, «Дириг Ленин» деп кинофильмни көргүскен.

ЛАОСТУҢ ХОСТАЛГАН РАЙОННАРЫ. (СЭТА-ның тускай корр.). Бүгү делегейниң улустары улуг Ленинниң төрөттүнген хүнүн — апрель 22-зин улуг байырлал кылдыр демдеглеп турар деп, Лаостуң Патриотчу фронтузунуң ТК-ның даргазы Суфануфонг белүк совет журналистер-биле беседазынга медеглээн.

«Марксизм-ленинизмниң өөредии бистиң демиселивистиң оруун чырыдып турар. Лаос революция улуг тиилелгелерни чедип ап турар, чүге дээрге, Лаостуң Патриотчу фронтузу бодунуң демиселинге марксизм-ленинизмниң идеяларын удуртулга болдуруп турар, чүге дээрге, бо идеяларның ёзузунга кадрларывысты кижизидип турар бис. Чөптүг демиселди чорудуп турар болгаш бодувустуң тиилелгевиске бүзүрелдиг бис» деп, ол медеглээн.

БАМАКО. (СЭТА). Бамакога мали аныяктарның инициативазы-биле организастаан литература-музыка кежээзи «Ленин орус дылга чүгаалап чораан ужурунда чүгле ол дылды өөренип алыксаар ийик мен» деп девиз-биле эртикен. «Ленин—делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизи» деп музыка-литература композициялыг кежээге Бамаконуң өөредилге черлериниң студентилери чүве чугаалаан. Орус болгаш совет композиторларның сураглыг ырлары, совет шүлүкчүлерниң шүлүктери сценадан чаңгыланып турган. Ленин дугайында документалдыг фильмнерни көргүскен.

Мали аныяктарның орус дылга сонуургалы улуг, ону өөренип турарларның саны чыл тудум-на көвүдеп турар. Бо үеде мали найысылалда 2.600 ажыг кижи Ленинниң чуртунуң дылын өөренип турар.

Ленинчи идеяларның чырыы

РИМ. (СЭТА). Италияның депшилгелиг хөй-ниитизи Генуя конференциязының 50 чыл оюн демдеглеп турар. Делегей экономиказын экижидериниң айтырыгларын шиитпирлээри-биле чыылдырган конференция аныяк Совет күрүнениң тайбың политиказын бүгү делегейге көргүзүп, ооң делегейге байдалын быжыглаарын чедип алганы совет дипломатияның улуг тиилелгези болган.

Конференцияга хүлээп алган шиитпирлериниң чугула ужур-лузазын айытпышаан, «Унита» солуннуң демдеглээни: янзы-бүрү ийи социал-экономиктиг системаның тайбың догуннаашкынының болдунарының дугайында В. И. Ленинниң ажылдап кылган кол бодалын Генуяга бир-ле дугаарында айыткан. «Ленинчи политика улустар аразынга тайбыңның принцивин амыдыралга боттандырарынга, дайыннарның тыптып келир чылдагааннарын чайладырынга чугула үүл болган мырыңай чаа байдалды делегей харылзааларынга тургускан» дээрзин «Унита» солун биджээн.

Майның Бирге уткуштур

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи В. Фесенконуң дамчытканы болза:

Куба улус күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрлүүшкүннүң байырлалы—Май бирже уткуштур бар чоруур.

Бо хүннерде байырлал мурнуның күш-ажылчы ээлчээнин дугайында дыңнадыглар Хосталга өртүлүүнүң бүгү черлеринден кээп турар. Социалистиг ниитилелдин материалдыг баазазын тургузарыбиле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш могаг чок демисежиринче Кубаның ажылчы чоннарының Профтөвүнүң кыйгырыынга харыылавышаан, металлургтар болгаш балыкчылар, тудугжулар болгаш порт ажылчыннары, малчыннар, цементчилер болгаш чигир дүжүдүнүң ажаап алыкчылары социалистиг чарышка чедиишкиннериниң дугайын рапорттап турар.

Санта-Кларада «Агиларнорьега» дээр машина тудуушкун заводунуң коллективи чылдың бирги кварталының планын 139 хуу күүсеткеш, шалыпчы күш-ажылчы ээлчегнин бирги одуруунда чоруп турар. Машина тудугжулары апрельдиң планын байырлалга алдар кылдыр хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Бүгү ортулукту барыын талазындан төөн талазынче кежилдир шөйлүп чоруткан автооруунуң тудуунда бирги чер дээш демисел эгелээн. Үк орук чурттуң үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый чугула районнарын харылзаштырар. Орьенте можунуң ажылчы чоннары көдээ черде чоокта чаа ажыглалга киирген беш школа-интернатты электрижидерин байырлал бетинде доозар дээн.

Куба найысылал байырлалга белеткенип турар. Үүс мүң ажыг ажылчы чон — адырлар профөвилелдериниң ең эки төлөөлекчилери Гаванага Май бирнин чыскаалынга киржир. Кубаның национал маадыры Хосе Мартинин тураскаалынын баарында — куба чоннуң байырлалдар эрттирер чанчыл болган черинде хүндүлел индиринге бүдүрүлгениң үш мүң ажыг шалыпчызы, а ол ышкаш даштыкы хөй санныг аалчылар чыглыр.

Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге холбаштыр делгелгелерни бо хүннерде бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде ажыдып турар. Ындыг делгелгелерниң бирээзи — «Ленин болгаш ном» деп делгелгени чоокта чаа Гаванада ажыткан.

Май Бирге кыйгырыг

ПРАГА. (СЭТА). Профөвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, оларга ақы-дуңманың байырын чедирип тур деп, ПБФ-тиң Май бирге холбаштыр парлап үндүрген кыйгырыында чугаалаан.

Май бири ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының чайыннанчак илергейлээшкининиң, хосталга база хамаарышпас чорук дээш, демократия болгаш тайбың дээш, империализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур демиселди чорудуп турар бистиң планетаның бүгү депшилгелиг күштериниң чангыс эвиниң байырлалы болзун деп, кыйгырыгда чугаалаан.

Индий-Кыдаттың улустарының маадырлыг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар, ол улустарга удур бүгү дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын негээр деп, ПБФ кыйгырган.

Израиль агрессияга удур демиселге депшилегелиг араб улустар-биле, капиталистиг бүгү чурттарның ажылчы чоннарының монополияларга болгаш капиталистиг дарлалга удур демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын күштелдириниң эргежок чугулазын кыйгырыгда демеглээн.

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга аажок улуг ужурдузалыг сорулга болза тайбың болгаш коллективиг айыл чок чорук дээш, улустар аразында кады ажылдажылга дээш демисежири болур дээрзин кыйгырыгда демеглээн.

Май бирни делегейниң ажылчын ангызының чангыс аай күзел-соруунун күчүлүг көрүлдези болдурарынче ПБФ бүгү ажылчы чоннарны болгаш оларның профөвилел организацияларын кыйгырган.

Ярмарка ажыттынган

БОНН. (СЭТА). Ганноверде делегейниң 26-гы үлетпүр ярмарказы ажыттынган. Ында делегейниң 33 чуртунуң, ооң иштинде Совет Эвилелиниң, Польшаның, ЧССР-ниң, социалистиг өске-даа чурттарның 6.530 фирмазы киржип турар. Совет делгинде «Автоэкспорттун», «Энергомашэкспорттун» болгаш өске-даа элээн каш даштыкы садыг каттыжышкыннарының продукциязы бар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. Н. Новиков баштадыр совет делегация ярмарканың ажыдыышкынына киришкен.

ГФР-ниң ажыл-агый болгаш сац министри К. Шиллер ярмарканы ажыткаш, совет делегацияга байыр чедирген. Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң экономиктиг база эртемтехниктиг харылзааларны калбартып, быжыглаар талазыбиле ап турар күженишкиннериниң чугулазын ол демеглээн. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында экономиктиг база эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле Каттышкан комиссия бо херекке чугула ролюн ойнаар дээрзинге бүзүрелин ол министр илергейлээн.

Чазактың саналы

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич ПУР-нуң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларны чогумчударының үндезиннериниң дугайында керээни бадылаар деп саналды ПУР-нуң Күрүне чөвүлелинге киирген. 1970 чылдың декабрь 7-де Варшавага ук керээге ат салган.

Улуг күш

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Хөй-ниити контролюнуң мурнакчы ажылдакчыларының республика чөвүлел хуралы ажылын дооскан. Чурттуң хөй-ниити контролёрларының 15 муң кижилиг отрядын төлөөлөзүн чөвүлел хуралдың киржикчилери амгы үе-чадада боттарының ажыл-чорудулгазының сорулгаларын чугаалашкан. Хөй-ниити контроль партияның болгаш республиканың чазааның чугула шиитпирлериниң күүселдезин хынаарын организастаарының херээнге аажок улуг күш болуп турарын чөвүлел хуралдың ажылы көргүскен.

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалаан.

МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары хайгыыл үезинде.
ВИА-СЭТА-ның фотозу.

Чагаалардан одуруглар

ХОВУ-АКСЫ СУУРДА чурттап орар 70 харлыг хоочун ачы Байыр-оол Дондубаевич Кыргыс чоокта чаа Улуг-Оңгаш иштин өрү чоктап, аныяк таан сактып, аңнап кылаштап чораан, бөлүк 6 бөрүге таваржы берип-тир.

Дуржулгалыг ачы чүктеп чораан дүүргезин кавыңгыр дүжүр соп алгаш, оларның ийизин өлүр аткаш, бир кыс бөрүнү балыглаан. Ооң изин истеп кылаштап чораан, төрүүр дээш кылган үңгүрүн тыпкаш келген. Олчалыг болганынга өөрээн ачы малдың хоралыг дайзыны — ол кыс бөрүнүң бөрзектерин өлүрер дээш сөөлүнде ол черни хайып көөрүн шиитпирлээн.

В. БАДЫЖИК.

* * *

ШАГААН-АРЫГНЫҢ ыяш ажыл-агый черинге келир болзунарза, ооң эжинде тургускан хүндүлел самбызазында хүлүмзүрээн, чазык арыңшырайлыг эриин чуруун база көөр силер. Ол болза, Кара-оол Доржу-дур.

Ол ам аңаа он бир чыл ажыг доктаамал чолаачылап, онаашкан ижинге хандыкшылдыын, төлептиг мөзү-шынарын көргүзүп, коллективниң хүндүткелин чедип алган. Кара-оол ажылдавышаан, ийини класстың чолаачызынга өөренип, ол курсту доозар шылгалдага чүткүлдүг белеткенип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

* * *

КОМСОМОЛЧУ ВОЛОДЯ ОЮН Кызылдың тудуг материалдар комбинадынга ажылдап кирге-ле, ам чыл четкелек. Аныяк ажылчын үш ай хуусаалыг курсту аңаа чедиишкинниг өөренип дооскаш, ажылынга хандыкшып, дүрген мергежээн. Онаашкан ижинге ооң ак сеткилдиг, шалыпкын чоруун, эш-ооруу-биле эптиг, найыралдынын өөренип көргеш, ону бетонщиктер бригадиринге томуйлаан.

Ооң бригадазы планныг онаалдазын ай санында бүрүн күүседип чаңчыккан болгаш ам май мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнде турупкан. Хөй-ниитичи бригадирни комбинатта хана-солуннуң редколлегия кежигүнүнге бадылаан. Володя Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищениң дашчы-бызаңчылар курузун база доозуп алган.

Б. ЧОРБАА.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДА «Большевик» колхозта ниитиниң малын кадарып орар дуржулгалыг малчын Идам-Сюрюн Айызаңович Саая хостуг үелеринде бөрү аңнап чоруп каар чаңчылдыг.

Малчын биле ол ачы мергежилдериниң аразында тудуш харылзаа-даа бар, чүге дээрге, бөрү—малдың хоралыг дайзыны, а ниитиниң малын аңаа агладып каар болза, малчын харыысалгага-даа онаажыр. Хоочун малчын Саая бо чылдың март 19—20 хүннеринде Час-Адырның Адыр-Кара-Сугта аңнап чораан, 4 бөрүнү өлүрген. Оларның үжү ниитизи-биле 17 оолдуг кыс бөрү болган. Ынчангаш ачы ийи-ле хүн иштинде 21 бөрүнү өлүргени ол-дур.

Т. САЛЧАК.

* * *

ТООРА-ХЕМНИҢ аңныыртывыш черинин ырак-чоок тайга-даскылдар кезип, артсыннар ажып, Төрээн чуртунга үнелиг хөй өлүктү тып турар кыргаң, чалыы ачылаарының аразында алдар-сураглыг эр-даа, херээжен-даа ачылар бар. Чижээ, дуржулгалыг херээжен ачылар Даш-Шуру Чүлдүковна Дембрел, Седип Түлеповна Балдаң оларның аттары ам бүгү Тожуда сураглыг.

Олар чүгле боттарынга онаашкан планныг даалгаларны чедиишкиниг күүседип турар эвес, а база ол ышкаш киш, диниң, күзен болгаш өске-даа кажар-онтуг өлүк аңнарын истеп тып, оларның аажы-чаңын эки билир кылдыр өөренип алган байлак дуржулгазын аныяк эш-ооруңге күзелдиг дамчыдып берип чоруурлар. Ынчангаш оларның салгакчылары А. Седип, Ч. Чөкпээден, Т. Селегеева ышкаш аныяк херээжен ачыларның ат-сураа ам алгын турар.

Даш-Шуру Чүлдүковна бо чылын 400 рубльдиг өлүүн дужаар планныг турган, ону 1289 рубль кылдыр күүсеткен. Ооң өлүк олчазының иштинде 19 киш, 300 ажыг диниң бар. Ол ам ашаа К. Дажыжык-биле кады аңныыр-тывыш черинин бир кодан ивизин онча-менди кадарып, келир аңныыр сезонунга белеткенип турар.

О. ОНДАР-ООЛ.

⊙ ⊙ —◆— ⊙ ⊙

СУГ-АКСЫ СУУРДА херээженнер чөвүлели ында хөй-ниити организациялары болгаш культура одаглары-биле бир демниг ажылдап, бодунуң ажыл-чорудулгазынга чаа хевирлерни, арга-дуржулганы дилеп тыварын оралдажып турар. Кандыг-даа ажылды чогаадыкчы ёзу-биле кылыр болза, чаа үүлдер ыяап-ла ажылдың кайы-бир адырынга тыптыр болгай. Ол дээрге кандыг-бир онзагай үүл эвес, эгелекчи базымнарны кылыры-дыр.

Чижек кылдыр, чоннуң дыштанылгазынга хамаарыштыр дараазында үүлдерни көрүп көрээли. Шыдыраа биле шашкиге сонуургалдыг херээженнер бар болгай, ынчалза-даа спорттуң ол хевирлерин херээжен чон ортузунга улам пептередириниң ажылдары ам-даа ыракта четпес деп чүве билдингир. Херээженнер чөвүлели олче сагыш салып, улустуң сонуургалын көдүрер, шыырак ойнакчыларны илередир сорулга-биле агитквартиралар аайы-биле шыдыраа болгаш шашки талазы-биле маргылдаа эрттирген. Аңаа шыдыраа талазыбиле, харылзаачы Моңгуш Өлзеймаа биле пенсионер Донгак Суттуржаа олар, башкылар Наталья Ондар биле Моңгуш Анзатпаа шашкиге тиилекчилер болган.

Херээженнер чөвүлели болгаш школаның дыл башкылары «Төрээн дылың бокталдырба» деп темалыг солун кежээни суурнуң чурттакчыларының киржилгези-биле эрттирген.

Ч. ООРЖАК,
херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Ажыглаттынмастаан курлавырлар болгаш аргалар

ЭЗТКИР УГЛАНЫЫШКЫНЧЕ ШИЛЧЭЭН, А ХЕРЕК КЫРЫНДА...

«ТОРГАЛЫГ» совхоз хой ажылын хөгжүдер угланыышкынныг. Ындыг болза-даа, мыйыстыг бода мал совхозтуң мал ажылының чугула адыры болуп, ооң продукциязы ажыл-агыйның ниити орулгазының 10 хуузун берин турар. Амгы үеде совхозта 2402 баш мыйыстыг бода мал, ооң иштинде 896 төрүүр инек бар.

1968 чылдан эгелеп совхозка мыйыстыг бода малды эткир угланыышкынныг кылдыр хөгжүдеринче шилчээн болгаш сүттү чүгле иштики хереглелдерге ажыглаар кылдыр бүдүрери көрдүнген. Ажыл-агыйны ынчаар тургусканының ужуру чүдел дээрге, бир талазында, чалаң сүттү чыл дургузунда доктаамал хереглээр болгаш болбаазырадып кылыр черлер совхозтуң чоогунда чогунда болур. Ону совхоз бодунга сметана, саржаг кылдыр болбаазырадып кылырынга артык чарыгдаадар үндүрер болгаш бүдүрүп турар сүттүң хемчээли эвээш, тоолуг ажык чок, харын-даа карылгалыг болуп турар. Ийи талазында, чаңгыс аай эткир угланыышкынче шилчээн соонда инек эдин бүдүрери дыка көвүдээр, ооң бот-үнезин чиигедир арганы бээр болгаш күрүнеге ажыктыг, өскээр чугаалааргa, мыйыстыг бода мал ажылын совхозтуң орулгалыг адыры болдурар дээни ол болур.

Мыйыстыг бода малды эткир угланыышкынче шилчиткенден бээр дөрт чыл ажып турар. А түңнели кандыг болуп турарыл?

Бир эвес мыйыстыг бода малды хөгжүдерин зоотехниктиг чурумнар ёзугаар, эртемниң чедиишкиннеринге, мурнакчы дуржулгага даянып, экономиктиг санаашкынларга болгаш анализтерге үндезилеп чоруткан болза, салдынган сорулга ажыктыг талазын бадыткаар ужурлуг турган. Ажыл-агыйны эргелеп башкарарын эртемге үндезилээр, мал ажылын күженишкиниг хөгжүдер талазы-биле партияның айтыышкыннарын амыдыралга боттандырарынче чогуур кичээнгей салбайн, ажыл-херекти башкарарын эргижирээн метод-биле, алачайгаарлаашкынның агымыбиле чорудуп турарының түңнелинде, салдынган сорулга чүгле сөс кырында арткан, а көргүзүглер барык-ла хевээр арткан.

СӨӨЛГҮ ЧЫЛДАРДА мыйыстыг бода малдың баш саны болгаш ооң продукциязы өзерден, харын эвээжеп турар. 1968 чылда совхозка инек мал 1873 баш турган болза, 1971 чылда 2586 баш четкен азы чылда ортумак өзүлдези 4 хуу болган. Ол-ла үеде күрүнеге саткан инек эдин (дириг деңзи-биле) 544 центнер турганындан 1106 центнер четкен азы 1968 чылда совхозтуң күрүнеге саткан бүгү эдиниң 9,7 хуузун инек эзди эзлеп турган болза, 1971 чылда 15 хуузу болган.

Ынчалза-даа совхоз мыйыстыг бода малдың баш санын оон-даа ынай өстүрүп болурунуң аргаларын чедир ажыглап шыдаваан. Зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг ажылдарны куду деңнелге тургусканының, харыысалга чок болгаш ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде, малдың янзы-бүрү чылдагааннарындан өлүп хораар, кызыраар, будалып чидер чоруктары хөй. 1968 чылда 94 баш өлүп хораан болза, 1969 чылда—117 баш, 1970 чылда—111 баш, 1971 чылда—225 баш, а 1972 чылдың баштайгы үш айларында 106 баш өлүп хораан. Малдың өлүп хораар чоруу чүге чыл келген тудум көвүдеп турар апарганыл?

1971 чылда совхозка 356 инек кызыраан, быжаа бербээн. Оларны ажаап кадагаларынга 26 муң рубль чарыгдаан. Бир быжаанның ортумак деңзизин 80 кг деп саналарга, совхоз 285 центнер эзти чедир албаан ийикпе, 32.490 рубль карылгалыг болган. Бо чылдың бирги кварталында 35 инек ара салган. Төрүүр чүс баш инекке онааштыр 1968 чылда—59, 1969 чылда—57, 1970 чылда—58, 1971 чылда—64 быжаа алган. Бо чурагайлар коданда малды тарып өстүрериниң курлавырдарын ажыглаттынмаанын бадыткап турар, ооң аңгыда коданда кыс малдың үлүг-хуузу 30,6 хуу болуп турда, оларны кайыхамаан чокка садып, чарыгдаар чоруктуң болдуруп турарын айтыры чугула.

Мал ажылын интенсивтиг хөгжүдериниң айтырыын, ылаңгыя ооң продуктулуун бедидерин совхозта четпес шиитпирлеп турарын үстүнде айыткан бис. Ону дараазында чижектерге көргүзүп болур. Чүнүң-даа мурнунда эткир угланыышкынче шилчиткен инектериниң ортумак деңзизи чыл келген тудум кудулап, хонукта немелде деңзиниң эвээжеп турары, центнер немелде деңзиниң болгаш центнер дириг деңзиниң бот-үнези улам бедип, турар апарганы дүвүренчиг айтырыг.

1968 чылда совхозтуң күрүнеге саткан инектериниң бир башка онааштыр ортумак деңзизи 247 кг турган болза, 1969 чылда—243, 1970 чылда —239, 1971 чылда—235, а бо чылдың бирги кварталында 195 кг болган. Эткир угланыышкынныг инектериниң хонукта ортумак немелде деңзизи 1969 чылда 360 грамм турганындан 1970 чылда—334, 1971 чылда—320 грамм чедир кудулаан. Ол-ла үениң дургузунда бир центнер немелде деңзиниң бот-үнези 73 рубль 10 көпеек турганындан 92 рубль 30 көпеек чедир, а бир центнер дириг деңзиниң бот-үнези 65 рубль 61 көпеек турганындан 84 рубль 61 көпеек четкен. Эткир угланыышкынче шилчиириниң мурнунда чылын—1967 чылда центнер дириг деңзиниң бот-үнези 55 рубль 19 көпеек, центнер немелде деңзиниң бот-үнези 35 рубль 09 көпеек турган. Ооң түңнелинде совхозтуң эткир угланыышкынныг малга карылгазы 1969—1970 чылдарда ийи катап оскен.

СОВХОЗТУҢ күрүнеге берип турар мал продуктуларының шынары куду болгаш, хөй каража-когаралга таваржып турар. Бо чылдың бирги кварталында совхоз күрүнеге 127 баш инек саткан. Оларның аразында ортумактан өрү күштүү чок, а ортумак күштүү чүгле 18 баш болган. Ооң түңнелинде арган малдар саткаш, совхоз 11 баш инек азы акша-биле 6409 рубль каражалыг болган.

Сүт саалдазы черле чөгенчиг. Совхозтуң иштики хереглелинге, школа, эмнелге, уруглар албан черлерин хандырарынга четчир кылдыр сүт-бараан фермазында 70—90 саар инектерни тудуп турар. Бо чылдың бирги кварталында сүт бүдүрер планын совхоз чүгле 20,2 хуу, күрүнеге садарын (колдуунда-ла чоондан саржаг садып киирген) 37,5 хуу күүсеткен. Ажыы-биле чугаалааргa, саар инекке онааштыр айда чүгле 8—10 литр сүт саап ап турар.

Бо үстүнде айыткан фактылар чүнү айтып турарыл дээрге, бирги эзлчегде совхозтуң дирекция чери (директору эш С. Седен), ында мал ажылының кол тускай эртемниглери, райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң, районнуң өске-даа удуртур органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары мал ажылын интенсивтиг хөгжүдер, ажыл-херекти эртемге үндезилеп башкарар дугайын чүгле чугаалап турар боордан башка, ооң байдалын хандыр анализтээр, боттуг, практиктиг хемчеглерни чорутпайн турар.

Совхозта зоотехниктиг ажылдар сандаргай байдалда. Уксаажыдылга талазы-биле тодаргай кылдынган ажылдар чок. Тарып боозадылга дугайында чүгле чугаа чоруп турар, сула эдержилге ала-чайгаарлаашкында. Бүдүрүкчү буталар кавдыг-даа ажаалда, хайгаарал чок. Зоотехниктиг отчёт-учёттуу ёзу барымдаалап, эренгей кылып турар. Мал аарыгларынга удур хой эмнерни чарыгдап турза-даа, профилактиктиг ажылдарның дээштин эвээш болуп турар.

СӨӨЛГҮ чылдарда совхозка төлевилел ёзугаар инек кажаалары туттунмаан, механизация талазы-биле чүү-даа кылбаан, харын мурнунда турган саалда агрегадын үрегдеп тотчеглээн, безин чадаарда малга чем хоөдүп, шыгыдын бээр бөдүүн херекселдер чок, комбикорму кургатта черге топ, сөөктелчек кулузун сигенни олчаан каан бээр.

Күрүнеге садар малдарны тускай үзүп, семиртир азының кол тускай эртемниглери, райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң, районнуң өске-даа удуртур органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары мал ажылын интенсивтиг хөгжүдер, ажыл-херекти эртемге үндезилеп башкарар дугайын чүгле чугаалап турар боордан башка, ооң байдалын хандыр анализтээр, боттуг, практиктиг хемчеглерни чорутпайн турар.

Совхозта зоотехниктиг ажылдар сандаргай байдалда. Уксаажыдылга талазы-биле тодаргай кылдынган ажылдар чок. Тарып боозадылга дугайында чүгле чугаа чоруп турар, сула эдержилге ала-чайгаарлаашкында. Бүдүрүкчү буталар кавдыг-даа ажаалда, хайгаарал чок. Зоотехниктиг отчёт-учёттуу ёзу барымдаалап, эренгей кылып турар. Мал аарыгларынга удур хой эмнерни чарыгдап турза-даа, профилактиктиг ажылдарның дээштин эвээш болуп турар.

СӨӨЛГҮ чылдарда совхозка төлевилел ёзугаар инек кажаалары туттунмаан, механизация талазы-биле чүү-даа кылбаан, харын мурнунда турган саалда агрегадын үрегдеп тотчеглээн, безин чадаарда малга чем хоөдүп, шыгыдын бээр бөдүүн херекселдер чок, комбикорму кургатта черге топ, сөөктелчек кулузун сигенни олчаан каан бээр.

Күрүнеге садар малдарны тускай үзүп, семиртир азының кол тускай эртемниглери, райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң, районнуң өске-даа удуртур органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары мал ажылын интенсивтиг хөгжүдер, ажыл-херекти эртемге үндезилеп башкарар дугайын чүгле чугаалап турар боордан башка, ооң байдалын хандыр анализтээр, боттуг, практиктиг хемчеглерни чорутпайн турар.

Совхозта зоотехниктиг ажылдар сандаргай байдалда. Уксаажыдылга талазы-биле тодаргай кылдынган ажылдар чок. Тарып боозадылга дугайында чүгле чугаа чоруп турар, сула эдержилге ала-чайгаарлаашкында. Бүдүрүкчү буталар кавдыг-даа ажаалда, хайгаарал чок. Зоотехниктиг отчёт-учёттуу ёзу барымдаалап, эренгей кылып турар. Мал аарыгларынга удур хой эмнерни чарыгдап турза-даа, профилактиктиг ажылдарның дээштин эвээш болуп турар.

СӨӨЛГҮ чылдарда совхозка төлевилел ёзугаар инек кажаалары туттунмаан, механизация талазы-биле чүү-даа кылбаан, харын мурнунда турган саалда агрегадын үрегдеп тотчеглээн, безин чадаарда малга чем хоөдүп, шыгыдын бээр бөдүүн херекселдер чок, комбикорму кургатта черге топ, сөөктелчек кулузун сигенни олчаан каан бээр.

Күрүнеге садар малдарны тускай үзүп, семиртир азының кол тускай эртемниглери, райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң, районнуң өске-даа удуртур органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары мал ажылын интенсивтиг хөгжүдер, ажыл-херекти эртемге үндезилеп башкарар дугайын чугаалажыр, доктаал, шиитпирлерге бижип турза-даа, ону херек кырында мал садар график-хуусаазы чедип келирге коданнардан шилип үскеш, садыптары чаңчыл болу берген.

Бүдүрген продукция дээш кадарчыларның болгаш өскедаа ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын бедидер принципти четче ажыглавайн турар. Немелде деңзи дээш кадарчыларның кандыгдаа сонуургалы чок, чүге дээрге малды ай санында деңзилевейн турарындан кадарчылар ол дээш төлевир албайн турар. Сөөлгү үеде совхозта инек кадарар кижи тывылбастаан. Ооң уламындан кадарчы чок деп чылдагаанбиле эткен чылгы бызаалардың чамдыызы тускай коданга үстүнмээн, нелериниң аразында ээп чоруур.

Кадарчы кадрларны белеткээр, шилип алыр болгаш оларның-биле ажылды куду деңнелде тургусканын база контроль чогун ажыглап алгаш, чамдык кадарчылар эткир инектерни боттарынга саап ижип, хойтпактаар, кышкы үеде кадарып, хайгааравас, черге хоондуруп турар фактылар бар. Чайгы, күскү үелерде мал семиртип одарлаадар черлерни тодаргай шилип албаанындан кадарчылар туралаан черинге-ле кара туразыбиле барып хопуп алыр.

Бир эвес «Торгалыг» совхозтуң мыйыстыг бода мал ажылында бар четпестерни чайладыр талазы-биле дарый боттуг хемчеглер албас болза, ол үүлдер совхозтуң тоску беш чылда планныг онаалдаларны күүседиринге шаптык болур. Бо беш чылда совхозтуң мурнунда биче эвес сорулгалар салдынган. 1975 чылда мыйыстыг бода малдың баш санын 2700 башка, ооң иштинде төрүүр инектерни 900 башка чедирер. Чылда инек эдин бүдүрери 240 тонна, күрүнеге садары 140 тонна чедер. Чурт иштиниң инектерин казактың ак-баштыг, симменталь уксаалар-биле хайнакташтырып турган экижидер. Ол сорулгаларны чедип алырынга амгы үеде тургустунган байдал улуг моондак болуп турар.

Совхоз бодунуң күжү-биле малга четчир санныг мал чемнерин—чайгаар үнген сигенни болгаш тарымал үнүштерни, чулуктут чемнерни бүдүрүп алырының аргазы бар. Сарыг-Хөл, Ак-Чыраа девискээринде күскү, кышкы, часкы үелерде, чайын тайгаларда элбекшилдиг эки одаралар бар.

«Торгалыг» совхозка мыйыстыг бода малды интенсивтиг хөгжүдеринде шаптык болур кандыг-даа боттуг чылдагааннар чок. Бүгү-ле аргалар болгаш перспективалар бар.

М. ЭРЕС-ООЛ,
райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң экономизи.
В. ОЧУР-ООЛ,
«Шыныың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ТАЙГАНЫҢ ЭРТИНЕЗИ

УЖУРАЖЫЛГА

(Эгеан № 89, 90 «Шында»).

Эрткен дүне турлагже батпайн, черге одагланып хондувус. Бир эш база таваржы берген. Бараан Назыты деп кижи, бо черниң аңныыр даамылы мен дээр болду. Мында геологтар барын билгеш, өнеин хууда херектиг чедип келген. Акшазының хавыдан даш бузундузу ужулган:

— Таныжым бир кижи геологтарга таварышсыңза коргүс дээн чүве ийин, үү деп чүве ирги аар бо?— дээш, Фомичиге тудуская.

Пирит-ле (Күгүр дажының кристаллы) чорду оозу. Даштындан көөрге кедергей чараш, кара-ногаан өңнүг, хүнге кылацнадыр чайнап турар. Билбес кижи ону аар өртектиг даш деп бодаар, а чогум үнези пат боор чүве. Шоолуг эвес демир холукпалыг, үлегүргге чүгле күгүр үндүрүп алырынга ажыглаттынар.

Фомич ону топтап көргеш:

— Тывылган черни айтып бээр сен бе, картага демдектеп аайн — дээрге, демгизи кезек бодавгаш:

— Ам дээреминде эки билбес мен ынар, херек апараа менче чагаадан чорудуптуцар, адреним бижип бээйн—дээр мындыг.

Бодаарымга Бараан ол черни билир-даа болза үнээргелин орар хевирлиг. «Чажыдын» биске элеке ажыдын берипторинден дадагалгаан боор ол. Шай хаймыдырып ишкен соолүүсте ийи кижимниң чугаазы шуудан, бот-боттарынче сиңниге-ле бергеннер.

— Мынаар бир чер бар. Долгандыр өске черлерниң-хары мырыңай чүм хеөөр чыдырда, ооңуу эрин каар. Чүге ындыгыл ол, адаанда вулкан бар ирги бе?

— Ында үнгүрлер бар бе? Мортүк довурааида кара-кара чүвелер эскербедицер бе? Хөмүр-даш бар чадавас-тыр.

— Үнгүрлер барында-ла бар чер. Чогум мортүк довураан топтап көрбөөн мен ийин.

— Ам бир баргаш көрем. Чер иштинде дыка ханы эвесте хөмүр-даш бар болзаа, кырында хорүн эрин чыдар, чоок-кавызының хары мурнай агар, өрге-күске ындыг черлерге үнгүрлөөр боор чүве.

— Ашактар чугаалажыр, мен аңаа бүзүревес кижи мен, мынаар бир тайгада күй бар дижир. Ооң иштинче кире бээрге көк, ногаан, кызыл, сарыг, янзы-бүрү өңнүг чинчилер-ле эмгежок, черде тоң каан чүве дег чыткылаар дээр. Оларның чүгле үдү чок. Хуурмак чугаа боор аа?

— Чок, шын боор ол. Бо харын эртемге солун хире чүве-дир. Аалың кайдал сээн? Сөөлүнде чайланып алгаш чеде берейн. Ынчан таныг айтып бээр сен. Сталактиттиг (минералдарның чугай-биле холуштур эзилдирин тиглерден сыстып үнгеш күргаш, кристалдланып турар күй) күйлар ховар болгай, сээн ол черниңни совуургаар улус тыпты бээр. Оларны спелеологтар (күй шинчилөөр эргемден кижи) дээр чүве.

— Совхозтуң бетики салбырында мен. Челип кел харын, суттуг шай ижер бис, хой боон чнир бис. Оон ыцай мындыг чугаа база дыцнаан мен, кижи хойлап алырга элгэн болганда чок боор, аңаала эстип чиде бээр даштар турар дээр. Шын бе ол?

— Шын, шын. Эстриниң температураазы 25-30 градус кристаллдар бар-ла болгай, а кижиниң эзиниң изин 36 градус болган дийик—ол ынчангаш ынчан баар-дыр— дээш, Фомич-болу айтырыглар салып эгелээн:

— Сээң адың Бараан-дыр, ону орус дылче чүү деп очулдурарыл?

Назыты даңазынга таакпы тиккеш, кыпсып алгаш буруладыр сорбушаан, тайылбырлады:

— Бараан дээрге фамилиядыр. Адым Назыты деп кижи мен. Шагда бо черге Назыты деп ашак чурттаан чораан чүве-дир. Мээң торуттунгем хүнүмде ол ашак адыг даалап каан, ынчангаш мени ада-нем аңып келгеш шак ындыг дидим, эрес аңчы болзун дээш Назыты деп адап алганнардыр.

Фомич ам кыдыраажын уштуп алган бижип олур.

— Дүү ол хемни чүге Даш-Балык деп адап каанын билир сен бе?

— Улустан шала-була дыцнаарымга ооң унунда балык-ла олчаан даштар бар чер дээшгей. Ындыг чүве турып болур бе, кандыгыл?

— Болбайн аан. Турум, тулаа сугта өлген балыктарның эзди-ханы мурнап хайлыр, азы ону курттар чин кааптар. Ынчаарга казырыктыг хос кижи артар. Ооң иштинге чыглын тывылган дой-малтан соолүнде күргай боорге балык хевирлиг болур. Эзилдиргеи коргулчуну хепке кудуптарга кандыг ийик, ол дег...

— Уваа, элдеп-даа чүве-дир але...

— Бустуг-Чарык деп ат кайын келген?

— Суу кыжын доңмас чер ол. Соокта ырактан көөрге кыры бусталып чыдар. Ынчаннаш Бустуг-Чарык дээр.

— Оон өске кандыг черлер аттары билир сен?

— Чер бүрүзү шупту аттыг-ла болгай, чежеинге адап ханар кижи. Мынаар бир холду Мезилдиг-Хол дээр. Ырмажок улуг мезилдер бар дижир. Ооңак мал сүзүн кире боорге мезил будуплан ыырташ сугже кыр тырта боор. Улуг-Хем шынаазында шол өргүзүвда куу дыт турган, ол дыт ам чок. Ол кезек черни Куу-Дыт дээр. Хей-ле чүге чер ады сонуурган чоруур сен, ында бичии-даа онаа чүве чок, бодүүн чүве болбазыкпе. Бо эзиниң адын кордаан, аңаала Чалбак-Пош. Калбак боорга аңчылар ынчан адап алганнар-дыр.

— Чо-ок, өңнүк! Чер ады солун эвес, бодүүн боор дээрдир сен, сээң ооң шын эвес. Бодүүн боорга харын эки-дир, артык тайылбыр херек чок, чайгаар-ла билдингир, сактып алырда база белен. Билдинмес аттың чүзү солун боор? Сээң бо чүктеп чоруур хавыңны рюкзак дээр болгай. Чүү дээн ындыг өзүл ол?... Билбес сен бе? Мен база билбес мен. Ынчаарга солун-дур бе?...

Ийи кижиниң чугаазы төнместөөн, сонуурганчыы аажок апарган. Мен оларның аразынга хелемечилөөйн дээш сөөлүнде мырыңай бүжурганы бердим. Фомичиниң соонуургавас-ла чүвеан чок кижи болгай. «Уран дойду» деп тоол дыцнады. Назытыны тывыкта дээр. Демгизи тывыык салырга харыылын тып чадаан падын-бараар. Чамдыктарын муи-пе душтуруп тыштар чорду.

Назыты база Фомичиден калышпас, айтырыглар саларга амырап-ла турар дедердаан. Кайгал кижи ышкаш чорду. Фомичиниң дилэн бөутаар ол «Өдүгеи тайганы» ырлады. Артистэриниң тускай сургуулун доосхаан болгаш ындыг бе, ырлаарының чевени ковчуг болган. Ынчалза-даа Фомич өөрөөн дөцмектерин часкаып турду. Ырның сөзүн очулдуруп бөйт дээш эзрежи берген, соонда-соонда деп алаактырып чыткаш чарлып алдым.

Улузум дүн ортузун эрттир хөорешкен, каш-даа хөнек шайны ижип кааптылар.

Эртен оттуп каоримге өңнүктер шай аартаан олурлар. Удатаанда Назыты-биле байырлаштывыс. Фомичини ол аалынче чалаарга, баар боон аазааш, «Кыпкы хайыракан еду чагаан, улус бар чүве тып каар сен көрем»—деп диледи.

Назыты бистен чарылгаш турлагже бадыпкан. Аңаа баргаш ол кандыг бир «полокка» пиридин магадылал кылдыр база катап коргүаер боор.

Хүндүс шыргай шет иштинден булан быазаны хоюзупкан бис. Фомич бо удаада чүгле хол-боозу ап чораан, ынчангаш мен «буур хадыг келзе элдеп болдувус-ла» деп бодап, арай сестип чордум.

Фомичиниң хыаба чиирин кайгаар мен, та кандыг ковчуг пеннес кижи чүве ийин! Хүнзедир аскы кеннеди.

Дем чаа баштактаныл:

— Хырның дүп чок кижи эвес сен бе, Фомич?—дээримге ол:

— Эрги христиан шажын номналында «аска кирген чүве сүпезинин бужартатпас» деп айытган чоор—деп харыылады.

...Практикам хуусаазы төнер чоокшулаан. Аас-кежик боон Фомичиге таварышкаш, хой-ле чүве билип алдым. Хомудал чок болду.

Д. САРЫКАЙ.

Прагада делегейниң болгаш Европаның шайбалыг хоккей талазы-биле чемпионады апрель 7-ден эгелээн болгаш 22-де доозулган. Чехословакияның, ССРЭ-ниң, Швециянның, Финляндияның, ГФР-ниң, Швейцарияның шилиндек национал командалары маргылдааларга киришкен.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң шайбалыг хоккей талазы-биле шилиндек командазы.

Б. Ун-ДА-СИННИҢ фотозу.

ЧӘӘРБИ ҮШ ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

ПРАГА. (СӘТА-ның тускай корреспондентилери М. А. Абелевтиң болгаш В. Дворцовтуң дамчыдып турары болза:

Чехословак Социалистиг Республиканың хоккейжилери —1972 чылда делегейниң болгаш Европаның чемпиону деп бедик аттарны чаалап алган. Чехословак хоккейжилер бо бедик аттарны 1947 болгаш 1949 чылдарда чедип алган турган. Оон бээр 23 чыл эрткенде, ол аттарны моон-биле үш дугаар чедип алганы бо. Алдын медальдарның хуу-салымы маргылдаа доозулбаанда-ла шиитпирлеттинге бергеп. ЧССР-ниң хоккейжилери бистиң командавысты 3:2 санга удуп алгаш, чемпион болган.

ССРЭ-ниң командазы-биле ужуражыышкының чехословак хоккейжилер бедик деңнелге эрттирген. Ылаңгыя оларның аратары Холечек болгаш камгалакчылар эки ойнаан. Бүгү команда камгалалга дидим, туруштуг ойнап, шайбаны бистиң хаалтавысче үзүктел чок октап турган.

Совет хоккейжилер делегейге болгаш Европага ийиги черни эллеп, моңгүн медальды алыр арга-лыг болган.

ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң командаларының бо ужуражыышкыны ийи командаларның аразында 53-кү ужуражыышкын болур. Ол ужуражыышкынларга совет хоккейжилер 26 катап, а ЧССР-ниң спортчулары 17 катап типлээн, 9 катап хайым кылдыр ойнаанар.

Сөөлгү ужуражыышкының киржикчиси Вацлав Недоманскийниң чугаалап турары болза:

— Баштайгы чәәрби минутада, күжүүс дыка үнмээн турда, хой шайбаны киирип алгаш, ооң соонда камгалалды күштелдирип, бодувус хаалгавысты бар-ла хемчеглер-биле камгалаарынче кичәәнгейин угландырган бис. Спортчу аас-кежик бистиң талавыска турган: Холечек тергинге эки ойнаан. Мартинец бодунуң амыдыралының иштинде эң эки дээн ужуражыышкынны эрттирген. Баштайгы шайбаны киирген, санны ажытканым — тергинге чугула болган. Дараазында чылын Москвага болур делегей маргылдаазынга киржир боор мен деп идеген турар мен. Бистиң командаларывыс боттарының ролюн солчуп турар-дыр диле частырыг эвес боор, чүге диле, ССРЭ-ниң командазы Прагага делегей чемпиону адын камгалап келген, а ЧССР-ниң командазы келир чылын Москвага базала делегей чемпиону адын камгадап чеде боор болгай.

ССРЭ-ниң шилиндек командазының тренери Николай Пучков мынча дээн:

— Бистиң командавыстың ойнакчылары агартыр чылдагаан турбас хой частырыгларны кылган. Баштайгы болгаш үшкү шайбаларны чогум-на ындыг частырыг ужуруда эрттирген.

...Ам оюнуң канчаар эрткенин кысказы-биле сактып көрөөл. Чехословак хоккейжилер идеккейлиг ойнап эгелээн. Олар бистиң зонавысче удаадараа чаза таварыг кирбишаан, бистиң халдакчыларывыстың атакаларын билдилиг-биле ойтур шаап турган. Тоскү минутада Мартинец Куськиниңк частырын ажылаан, хаалгаже чоокшулап келгеш, шайбаны Недоманскийге дамчыдып боорге ол киргген. Минута белги четпөөнде ол-ла Мартинец бурунгаарлап келгеш, шайбазын Фардуга дамчыдарга ол, киргген. Сан 2:0 апарган.

Ийиги чәәрби минутада совет хоккейжилериң артык күжү илдең болган. 24-кү минутада Мальцев харыы шайбаны киргген. Удаааанда Я. Холик үшкү шайбаны киргген. Бистиң ойнакчыларывыс шуурган дег атакаларны кылып турган ийиги шайбаны киргген. Ужуражыышкының тоңчуунге чедир 25 секунда арткан-да вратарь Третьякты алдыгы ойнакчы-биле солуза-даа чогумчалыг түңнелди бербөөн. Оюн ынчаар доозулган.

ПРАГА. (СӘТА). ГФР-ниң болгаш Швейцарияның хоккейжилериниң ужуражыышкыны болган. ГФР-ниң спортчулары 4:1 санга типлээн, иштизи-биле бешки черни эллээн. Ынчаарга Швейцарияның командазы сөөлгү черни алгаш, келир чылын «Б» болүкче шилчээн. 1973 чылда Москвага болур делегей чемпионадынга Швейцарияның командазының орнунга Польшаның командазы ойнаар. Чүге дизе, польша хоккейжилер бо чылын «Б» болүкке маргылдаага бирги черни эллээн.

Прага чемпионадын чырыдары-биле аңаа ажылдан турган журналистер делегейниң эң шилиндек командазын чаңчыл бөутаар адаан. Аңаа киргеннер болза: варатары —Холечек, камгалакчылар—Махач, Поспишил (шуптузу Чехословакия), халдакчылар — Викулов — Мальцев — Харламов (шуптузу ССРЭ).

ТУДУГЖУНУҢ ЧОРГААРАЛЫ

(Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Ленин орденниг Оюн КАЛЗАНГА).

Үжен беш чыл туйбу эптеп
дашчыладым,
Үүле-ижим, сагыштга дег,
бүдүп туру.
Төрээн Тывам төвү болган
Кызылымны,
Төөгүге алдаржыдар
тудугжу мен!
Балды, хирээ тутканымда —
бызаңчы мен,
Мастероктуг апарганда,
дашчы-даа мен,
Тутканымны эчизинге
чедир кылыр.
Тургузукчу тайбың иште
тудугжу мен.
Чалыы Тывам төвү болган —
Кызылымда
Чалымнарзыг бедик чараш
тудугларда.
Доосчуп, туткан тудугларым
эцме-тикчок,
Тоолзунуп, көрүп чор мен,
магаданчыын!

Д. ЧУЛЬДУМ-ООЛ,
тудугжу.

ЧҮРЭЭМ ЫДЫК ХАНЫЗЫНГА

Хары кижи бодап чоруур —
берге-ле-дир,
Карак чажы бүлдеңейнип
келгилээр-дир.
Чалбырааштыг баштайгы мээң
ынакшылым
Чартыкташпас болганының
хомуданчыыл.
Чайык соонда чодураа дег
карактарың
Чаңгыс-даа бол чиге көрүп
чадашкан мен.
Чаным-биле эртип чоруй
барганында
Чараш сының таалап,
кайган арткылаар мен.
Аткан даңның хаазы дег
чурттаганды
Ара дозуп, шаптыктаарын
күзевес мен.
Чүгле сеңээ сөглеттинмээн
ынакшылым
Чүрээм ыдык ханызынга
чурттап эртсин.

Зоя ДОНГАК.

Тоол

Дагаа оглу

Чайгы ыраг хүнде, бир ыан чеди ак-сарыг дагаажыктар аваазы-биле кады хеним хелегезинде аът өдээн чазарлап, чинчилер дег кылагар сарыг-шокар курттугаштарны коргулуп турда, аваазы чагып-тыр:

— Мен чем дилеп кылаштаайн. Силер ырады маңнажы бербейн, маңаа турунар, ооллдарым. Хой чемге таваржы берзимзе, силерни кыйгырыптар мен. Орукка ойнаваңар, машина базыптар, ак черже көскүленневерер, дээлдиген теп аппаар.

— Ыравас бис, авай. Ак черже-даа үнмес бис—деп, аваазынга олар харыылаптырлар.

Аваазы боор улуг ак дагаа хараганнар доорзу касканнап, чемиш хайдынып чоруп каан.

Ол аразында дагаажыктарның бирээзи бодун мактаныр, хөөреп-ле унуп-тур.

— Маңнап чоруур болганымда, чүге ыравас ужурлуг мен. Мээң соомдан чүгүржүп олурунар, ак черже үнээлицер. Дөө орукка барып, чымчак довуракка ацдаштаныр ойнаалыгар.

— Бис аваавыс чагынын дыцнаар бис. Аваавыс кыйгырбаанда моон өскээр чорбас бис—деп, өскелери дедирленгеннер.

— Мен чоруйын дээш. Ырадыр маңнагылаар мен. Орукка барып, амырап ойнаардыр — дээш, демги дагаажыгаш, аваазынын чагыг-өзүндаа тоовайн, ыраг четпес бичии чалгыннарын авыраш-авыраш кылгаш, тарамык ыйбак дуктерлиг чинге мойнун сууңкаш, борбаңнадыр ыдып-ла каан.

Сөс-дыцнаваспай орукка чаа-ла, чедип чорда, чиик машина «Түү-үт—түү-үт!» деп, бо-ла хииледи маңнап келген.

Күжүр сөс-дыцнаваспай кортканындан баш сугар чертыпайн, машина дугуунун мырынай баарынга калбарып чыдыпкан. Карак чивеш дээр аразында сөс-дыцнаваспай довурак-биле холуттунуп каар турган, харын-даа чаяан болуп, орукта хензигие куш оглу калбарын чытканын чолаачы эскерип каан, машинаазын доктаадыпкан.

Чолаачы машинаазындан дүшкеш, кушчугашты кәәргел-биле барып суйбай бәәрге, сөс-дыцнаваспай ам кәәп миннип, бурт-сарт тура халааш, өөрүнче ыглай-сыктай ыдыпла каан.

Ыя аразында, харалаан, бакка бак улажып, агаарда бирле чүве сылаан соонда, үстүүртен кылыйтып баткан дәәлдиген сөс-дыцнаваспайга хоме-ле келген.

Буянныг чолаачы дәәлдиген даш-биле дажап, аваазы болур ак дагаа алгы-кышкызы-биле араатаадан оглун үзе кире бергининден сөс-дыцнаваспай күштүг дыргактарга чүгле алыспаан.

Күжүр сөс-дыцнаваспай ынчаар дүүреп маңнап турган, тевене дег чиңге бутчугаштарының бирээзин база бертип алган.

Коргунчуг айыылдар эртип, дүвүрээзин намдаан соонда, дагаажыгаштар сөс дыцнавас демгизин чемелей-ле бергеннер:

—Сөс дыцнаваска ындыг ковчуг боор! Бис аваавыстың айтып берген черинден ыравайн, аңаа-ла тайбың ойнап турдувус. Аваң өзүн чүге дыцнавадын, ча-э!

Сөс дыцнавас дагаажыгаш аваазының чалгынынын адаанче сынын кире берген, кортканындан бүткүр боду сугда ыяш дег сиринейнип, бертик будунун аарынга базып чадап, ооздун кодургы, салыпла олурган.

М. ЭРГЕП.

ШИИТПИРЛЭЭР ӨЙҮ КЕЛГЕН

Эрги-Барлык суур «Большевик» колхозтуң теву. Суурда дыка хей ереге бар, ортумак школада 685 уруглар өөренип турар. Культура, медицина, уруглар албан черлери, хандырылга черлери ажылдап турар. Бүлүүлге, социал-культура, чурталга тудуглары немежин, суурнуң девискээри калбарып турары черле өөрүнчүг.

Колхозчуларның суурда албан черлериниң ажылдакчыларының хандырылгазында эскертинмейн турар четпестер сөөлгү үеде бар апарган. Мурнунда чылларда суурга 14 кудук ажыглаттынып турган, ам үүгле 5 кудук бүгү чурттакчыларны хандырып турар. Ажаалда, апталга чоруттайн келгени-биле кудуктар ажыглалдан үнген. Ажыглалда школаның, эмнелгенин, ясли-садтын, өске-даа албан черлериниң кудуктары арткан.

Суурнуң чурттакчылары төп сүт-бараан фермазындан, Чаа-Барлыктан барып суглап ап турар. Чурттакчылар кудуктарны аштап арыглавайн, кам чок ажыглан турда, Эрги-Барлык кодээ Советтиң күүскому, колхоз баштаар чери дээштиг хемчег албайн келген. Квартал, кудумчу комитеттери организастыг ажыл чорутпаан. Өг-бүле бүрүзүнге хүн бүрү эвээш эвес суг хереглеттинер болганда, үрелип, баксыраан, суу соолган кудуктарны катап ажыглалга киирери негеттинин турар апарган. Кудуктарны чөп ажыглаарынга чурттакчылар харыысалгалыг болур ужурлуг.

Колхозтуң күсели-биле ажылдап турар столовая бар. Часкы хову ажылы эгелээри билек, столованың дериг-херекселдерин, ажылдакчыларын хову турлаанче көжүрүп чорудупкаш, дужут ажаалдазы, күскү чер аңдарылгазы доостурга суурга дедир экээр. Столовая чүгле 4—5 ай (кыжын) иштинде суурга ажылдаар. Суурда иштиниң чемненилге чериниң ажыын көрүп турар улус хөй, а албан ужуруунда база азы-хуузунда келген улуска, ыракта одарлардан келген кадарчыларга таарымча чок байдал кезээде болуп турар. Хову турлаанга тускай столовая ажыдып дериирин колхоз баштаар чери бодавайн келген. Колхозтуң столоваазын Барыын-Хемчик райпога дужаап берген, чемненикчилерни доктаамал хандырар сорулга-биле Эрги-Барлык кодээ Советтиң күүскому, колхоз баштаар чери райкүүскомга айтырыгны тургузуп келзе-даа, шиитпирлеттинмейн турар. Столоваяны райпо баштаар чери хүлээн алырын аазаа-даа бүтпейн келген. Хову турлаанга столовая ажыткаш, суурда столоваяны шимчетпейн ажылдадыр арга колхозта бар. Ындыг түрбүжеге столоваяны райпога дужаап берипторе деп турары база шын эвес.

Чонуун хандырылгазы чугула айтырыг болгай. Ынчаза-даа колхоз баштаар чери, Эрги-Барлык кодээ Советтиң күүскому кошкак сагыш салып келген. Колхоз боду хлеб быжырар черлиг боорга, райпо хлеб чорутпайн турар. Хлеб быжырар чер хонукта бир тоннаны быжырып турда, хлеб суурнуң чурттакчыларынга четчир турган. Сөөлгү үеде быжырыкчылары үнүп, чаа кижилер кирип турары-биле хонукта чүгле 100 кг хлеб берип турар апарган. Хову ажылы эгелээн, хлеб айтырыы бергеден турар апарган. Сөөлгү үеде райпо хлебни эвээш бичеген чорудуп турар апарган-даа болза, чедишпейн турар. Келген хлебтин хөй кезии школаның столоваазынга, ясли-садка кирер.

Колхоз баштаар чери, Эрги-Барлык кодээ Советтиң күүскому суг, иштиниң чемненилгезинин болгаш хлеб дугайында айтырыгларны шиитпирлээр ой келен. Хүралдарга бо чүгүла айтырыгларны тургузуп турган, ынчалза-даа түңнел чок болуп келген.

О. ХОМУШКУ.

Суд залындан

ХАРЫЫСАЛГАНЫ ХҮЛЭЭТКЕН

Таргыйбан Седен-оол ийи удаа хулиган херек үүлгеткеш, хосталгазын казыттырып шиитпирген, 1965 чылда хосталган. Ол иштилелге ажыктыг ажыл кылбайн, дуцмазы Кара-Баштыгның аалынга азырадыкчы хоон-биле чурттап келген.

Тожу районнуң Куштут-Кежиг фермазында Харалчыгай Тарылганың бажыңынга, эрткен чылдың ноябрь 5-те хой кижи болук арагалаашкын оргаизастаан түңнелинде Таргыйбан арага өкпелеп, дунмазы Кара-Баштыгта чалчып, боо, бижек тудуп, бажыңга орган кижилерни коргудуп дорамчылаан. Адактың соолунде Таргыйбан бажың хаазынга азыр каан «ГОЗ-16» деп боо-биле удуп чыткан Кол Бадарчыны боолап өлүрген.

Мурнунда ийи удаа хулиган херек үүлгеткеш, шиитпирлээр ой келен. Хүралдарга бо чүгүла айтырыгларны тургузуп турган, ынчалза-даа түңнел чок болуп келген.

Я. САЯН-ООЛ.
судья.

телевидение

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.15— Школачыларга. «Будильник». 12.45— «Кадыкшылга». Эртем-таймылбырлыг программа. 13.15— «Кино аңчуруктарының күүсү». 14.15— Мультфильм. 15.30—Эфирде— «Чалыы назын». «Алло, талантыларны дилеп тур бис!». Ворошиловградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Уругларга. Мультфильмнер. «Кршемилек биле Вохомурка күскени канчаар хүлээп алганыл», «Кршемилек биле Вохомурка хүн контрабазын канчан үрээнил».

17.45—«Холуң сал, өңнүк». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Медээлер. 19.10 — «Оо уш даалга». Уран-чечен телефильм. 20.00— Баскетболга делегей ужуражылгазы. ССРЭ-ниң чыынды командазы —АКШ-тың чыынды командазы. В. И. Ленин аттыг Топ стадиондан дамчыдылга.

21.40—Чечен чогаал номчулгазы. Ю. Нагибин болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Каюров олар номчуур.

22.10—Киножурнал. 22.20— 22.30—Чапсар. 23.00 — «Ye». Информастыг программа. 23.30—01.00 — «Бай душтук». Уран-чечен фильм.

аңаар

Бүгүн республикага бүлүттап, адзып каап турар хүн болур, чамдык черлерге чаашкын чаар. Агаарның температураазы даглыг черлерге 3—8 градус, өске арткаларынга 10—15 градус чылыг болур.

Кызылга чаашкын чагбас, агаарның температураазы 12—14 градус чылыг болур.

Редакторнуң ораламчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: «Россияның чүрээ» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң өңнүүм Колька» 10.40, «Тик меридиан» 12.30, «Хамраа» (1-ги, 2-ги кезектери). 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рустам дугайында тоожу» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.40, 13.20, 17.50, 20.30, «Кадайлар сүлчээн» 16 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кызыл даштар» заставаазының чанында» 9, 11.10, 13.20, «Таарымчаның джентльменнери» 15.20, 17.20, 19.20, 21.20 шактарда.

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

«НАҢЫРАЛ»: «Чүткүл» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солдаттың адаазы» 15, 18.40, «Төрээн хан» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тик меридиан» 14.30, 20, 18.10, «Сайха» (1-ги, 2-ги кезектери) 20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таарымчаның джентльменнери» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.20 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Рустам дугайында тоожу» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.20, 20 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Легенда 19, 21 шактарда.

«ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Хамраа» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораламчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлегүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00527.